

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
**«Місце та роль України у структурах міжнародної безпеки
в контексті змін безпекових парадигм»**

Виконав студент II курсу, групи ЗМНБ-21,
спеціальності 256 Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)

Літвіненко Микола Володимирович

Керівник – доктор філософії у галузі права,
доцент **Матвійчук Марія Анатоліївна**

Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент
Герасимчук Олег Павлович

Острог, 2026

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра

Тема: Місце та роль України у структурах міжнародної безпеки в контексті змін безпекових парадигм

Автор: студент II курсу, групи ЗМНБ-21 спеціальності 256 “Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)” **Літвіненко Микола Володимирович**

Науковий керівник: доктор філософії у галузі права, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ім. Василя Попелюшка **Матвійчук Марія Анатоліївна**

Захищена «.....» червня 2026 року.

Короткий зміст праці:

Магістерська робота присвячена дослідженню місця та ролі України у структурах міжнародної безпеки в умовах трансформації безпекових парадигм. У роботі розглянуто теоретичні підходи до розуміння міжнародної безпеки, причини кризи сучасної безпекової системи, еволюцію відносин України з НАТО, її роль в оборонній політиці ЄС та участь у нових форматах регіонального співробітництва. Обґрунтовано, що повномасштабна агресія РФ проти України стала чинником переосмислення європейської та глобальної архітектури безпеки й посилення значення альтернативних моделей колективного захисту. Доведено, що Україна поступово трансформується з об'єкта міжнародної підтримки в активного суб'єкта формування нової системи європейської та євроатлантичної безпеки. Запропоновано рекомендаційні напрями посилення ролі України як гаранта регіональної стабільності демократичного світу, зокрема через поглиблення євроатлантичної інтеграції, розвиток оборонно-промислової кооперації, зміцнення національної стійкості, інституціоналізацію регіональних форматів безпеки та формування нової багаторівневої архітектури колективного захисту. Результати наукового дослідження показали, що Україна в умовах сучасних геополітичних трансформацій стала одним із центральних елементів формування нової системи міжнародної безпеки.

Літвіненко М.В.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗМІНА СВІТОВИХ ПРАВИЛ ГРИ	
1.1. Традиційні та сучасні підходи до розуміння міжнародної безпеки	9
1.2. Причини кризи сучасної системи безпеки	17
1.3. Поняття «безпекової парадигми»	21
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АТЛАНТИЧНИХ БЕЗПЕКОВИХ СТРУКТУР	
2.1. Еволюція відносин України з НАТО	24
2.2. Роль України в оборонній політиці Європейського Союзу	29
2.3. Нові формати регіонального партнерства	38
РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ КРИЗИ	
3.1. Реконцептуалізація ролі України як гаранта регіональної стабільності демократичного світу	44
3.2. Функціональна криза універсальних безпекових організацій та пошук альтернативних моделей колективного захисту	52
3.3. Перспективи створення нової архітектури безпеки	61
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена глибокими трансформаціями сучасної системи міжнародної безпеки, що характеризуються кризою традиційних механізмів колективного захисту, руйнуванням усталених норм міжнародного права та формуванням нових безпекових парадигм. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором глобальних змін у безпековому середовищі, виявивши неефективність існуючих універсальних інституцій та актуалізувавши потребу у переосмисленні ролі держав у забезпеченні міжнародної стабільності.

У цих умовах Україна перестає бути виключно об'єктом безпекової політики і дедалі більше виступає як активний суб'єкт формування нової архітектури міжнародної безпеки. Її стратегічне геополітичне положення, досвід протидії гібридним загрозам, а також інтеграційні прагнення до європейських та євроатлантичних структур визначають особливе місце держави у трансформаційних процесах глобального рівня.

Дослідження місця та ролі України у структурах міжнародної безпеки в контексті зміни безпекових парадигм є важливим як з теоретичної точки зору (поглиблення розуміння еволюції безпекових концепцій), так і з практичної (обґрунтування ефективних моделей інтеграції та участі України у міжнародних безпекових механізмах).

Аналіз стану розробки проблеми. Проблематика міжнародної безпеки, трансформації безпекових парадигм та ролі України у сучасній системі колективного захисту була досліджена як зарубіжними, так і українськими науковцями. Теоретичні засади вивчення міжнародної безпеки закладено у працях Ганса Моргентау, Кеннета Волтца, Джона Міршаймера, які розглядали її крізь призму державного суверенітету, балансу сил і воєнно-політичного стримування. Подальше розширення цього підходу здійснили Баррі Бузан, Оле Вевер, Девід Болдвін, Ульріх Бек та Емма Ротшильд, які акцентували увагу на

багатовимірності безпеки, сек'юритизації, глобальних ризиках і людиноцентричному вимірі безпекової політики.

Серед українських дослідників вагомий внесок у розробку зазначеної проблематики зробили А. Присташ, О. Глущенко, С. Федонюк, А. І. Кудряченко, С. В. Толстов, В. В. Солошенко та інші науковці. У їхніх працях розглянуто питання кризи сучасної системи міжнародної безпеки, гібридних загроз, інформаційної та кібербезпеки, євроатлантичної інтеграції України й трансформації оборонної політики ЄС та НАТО. Окремі аспекти ролі України в європейській безпековій архітектурі також висвітлено у працях Д. Фіотта, А. Е. Юнкос, С. Ф. Пратт, Р. Куокштіте, Л. Кахішвілі та А. Фелдера.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання трансформації України з об'єкта міжнародної підтримки в активного суб'єкта формування нової архітектури безпеки, а також механізми її фактичної інтеграції до євроатлантичного простору без формального членства в НАТО.

Мета і завдання дослідження. *Метою* є комплексний аналіз трансформації міжнародної безпекової системи та визначення місця і ролі України у її структурах в умовах зміни безпекових парадигм, а також обґрунтування перспектив її участі у формуванні нової архітектури міжнародної безпеки. Для досягнення зазначеної мети визначено такі основні **завдання**:

- проаналізувати теоретичні підходи до розуміння міжнародної безпеки та їх еволюцію;
- визначити основні причини кризи сучасної системи міжнародної безпеки;
- розкрити сутність поняття «безпекова парадигма» та особливості її трансформації;
- окреслити еволюцію відносин України з євроатлантичними безпековими структурами;
- дати оцінку ролі України в системі безпекової та оборонної політики Європейського Союзу;

- проаналізувати нові формати регіонального безпекового співробітництва за участю України;
- обґрунтувати трансформацію ролі України як суб'єкта забезпечення регіональної та глобальної стабільності;
- охарактеризувати кризу універсальних безпекових організацій та альтернативні моделі колективної безпеки;
- окреслити перспективи участі України у формуванні нового механізму міжнародної безпеки.

Об'єктом дослідження є система міжнародної безпеки в умовах трансформації глобального безпекового середовища.

Предметом дослідження є місце, роль та функції України у структурах міжнародної безпеки в контексті зміни безпекових парадигм, а також механізми її взаємодії з європейськими, євроатлантичними та регіональними безпековими інститутами.

Джерельну базу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних дослідників у сфері міжнародної безпеки, геополітики, європейської та євроатлантичної інтеграції, а також офіційні документи міжнародних організацій і державних інституцій. Зокрема, у роботі використано положення документів ООН, НАТО, Європейського Союзу, ОБСЄ, G7, нормативно-правові акти України у сфері національної безпеки, стратегічні документи, декларації самітів, аналітичні матеріали, звіти та експертні дослідження, котрі присвячені трансформації сучасної системи міжнародної безпеки, ролі України у європейських та атлантичних безпекових структурах, а також перспективам формування нової архітектури колективного захисту.

Методологію дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Для розкриття теоретичних підходів до розуміння міжнародної безпеки використано *методи аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації*. *Історичний метод* застосовано для дослідження еволюції відносин України з НАТО, ЄС та іншими безпековими структурами. *Порівняльний метод* дав змогу зіставити традиційні й сучасні моделі

міжнародної безпеки, а також визначити переваги й обмеження різних форматів колективного захисту. *Системно-структурний метод* використано для аналізу ролі України у формуванні нової архітектури безпеки, виявлення взаємозв'язків між глобальним, регіональним, євроатлантичним та національним рівнями безпекової політики. *Інституційний метод* застосовано для оцінки діяльності міжнародних безпекових організацій, а *прогностичний метод* – для обґрунтування перспектив участі України у формуванні нових механізмів міжнародної безпеки. Для наочного представлення результатів дослідження використано *табличний і графічний способи* систематизації матеріалу.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в поглибленні теоретичних положень щодо трансформації сучасної системи міжнародної безпеки в умовах зміни безпекових парадигм. У роботі уточнено зміст ролі України як активного суб'єкта формування нової архітектури міжнародної безпеки, а не лише об'єкта зовнішньої підтримки. Набуло подальшого розвитку обґрунтування значення України у системі європейських, євроатлантичних та регіональних безпекових механізмів, зокрема в контексті кризи універсальних інституцій колективної безпеки та пошуку альтернативних моделей міжнародного захисту.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання сформульованих висновків і рекомендацій для поглиблення наукового аналізу безпекової політики України, її євроатлантичної інтеграції та участі у формуванні нових механізмів колективної безпеки. Матеріали дослідження можуть бути застосовані у діяльності органів державної влади, аналітичних центрів, експертних установ, громадських організацій безпекового спрямування, а також під час підготовки стратегічних, інформаційно-аналітичних і рекомендаційних матеріалів щодо перспектив участі України в європейській та глобальній архітектурі безпеки.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальна

кількість сторінок - 90, з них основного тексту – 78. Кількість використаних джерел – 68.

У першому розділі «Теоретичні основи міжнародної безпеки та зміна світових правил гри» розкрито сутність міжнародної безпеки, причини кризи сучасної безпекової системи та зміст трансформації безпекових парадигм.

У другому розділі «Україна в системі європейських та атлантичних безпекових структур» проаналізовано еволюцію взаємодії України з НАТО, ЄС та регіональними форматами безпекового співробітництва.

У третьому розділі «Місце України у формуванні нового світового порядку в умовах системної безпекової кризи» обґрунтовано трансформацію ролі України як активного суб'єкта нової системи міжнародної безпеки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи апробовано в межах наукової діяльності автора. Окремі аспекти дослідження висвітлено у публікації: Літвіненко М. В. Роль України в оборонній політиці Європейського Союзу. *Європейська архітектура сталого розвитку: виклики та можливості для України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (17 квітня 2026 р., м. Харків). Крім того, результати дослідження були представлені у доповіді на тему: «Ключові чинники сучасної системи національної безпеки України» в рамках XXXI Наукової викладацько-студентської конференції «Дні науки» в Національному університеті «Острозька академія» (Секція «Виклики та загрози системі національної безпеки України» (у межах програми WARN – академічна протидія гібридним загрозам (610133-err-1-2019-1-fi-errka2-cbhe-jp) та програми НАТО «Наука заради миру і безпеки», 2 травня 2026 р., м. Острог).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗМІНА СВІТОВИХ ПРАВИЛ ГРИ

1.1. Традиційні та сучасні підходи до розуміння «міжнародної безпеки»

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується глибокими трансформаційними процесами, що супроводжуються зростанням нестабільності, геополітичної конкуренції та появою нових типів загроз. У науковому дискурсі дедалі частіше використовується поняття «геополітична турбулентність», яке відображає стан високої динамічності міжнародного середовища, непередбачуваності політичних процесів та руйнування усталених механізмів підтримання глобального порядку. За таких умов проблема міжнародної безпеки набуває особливого значення, оскільки безпековий вимір стає визначальним фактором функціонування держав, міжнародних організацій та світової системи загалом.

Парадигмальні зміни у сфері міжнародної безпеки потребують переосмислення традиційних концепцій та формування нових підходів до розуміння природи безпеки. Якщо упродовж тривалого часу безпека трактувалася переважно як воєнно-політична категорія, пов'язана із захистом державного суверенітету та територіальної цілісності, то у XXI столітті вона перетворюється на багатовимірний феномен, який охоплює політичну, економічну, інформаційну, кібернетичну, екологічну, гуманітарну та соціальну складові. У цьому контексті національна безпека окремої держави дедалі більше залежить від стану міжнародного безпекового середовища, а глобальна стабільність, своєю чергою, визначається рівнем стійкості національних політичних систем [12, с. 145-147].

Етимологічно поняття «безпека» походить від латинського *securitas*, що означає стан захищеності та відсутності небезпеки. У європейській політичній

думці XII–XVII століть безпека розглядалася переважно як стан фізичного та соціального захисту особи від зовнішніх загроз. Згодом, із розвитком національних держав і становленням системи міжнародних відносин, безпека набула державоцентричного характеру. Формування концепції «національної безпеки» пов'язують із політикою президента США Теодора Рузвельта, який наприкінці XIX – на початку XX століття заклав основи стратегічного розуміння захисту державних інтересів через поєднання військової могутності, економічного потенціалу та дипломатичного впливу [23, с. 130; 55, с. 24].

У сучасній науковій літературі сформувалося кілька основних підходів до трактування міжнародної безпеки. Традиційний підхід ґрунтується на положеннях політичного реалізму, представниками якого є Г. Морґентау, К. Волтц, Дж. Міршаймер та інші дослідники. Згідно з цією концепцією, міжнародна система є анархічною, а головними суб'єктами міжнародних відносин виступають держави, які прагнуть забезпечити власне виживання шляхом накопичення військової сили. Безпека в межах такого підходу ототожнюється зі здатністю держави протидіяти зовнішній агресії, підтримувати баланс сил та гарантувати недоторканність кордонів [24, с. 183].

Традиційна модель міжнародної безпеки базувалася на концепції силового стримування та військово-політичного балансу. Особливо чітко це проявилось в період «холодної війни», коли глобальна стабільність підтримувалася через біполярне протистояння між США та СРСР. У межах цієї системи міжнародна безпека визначалася насамперед рівнем воєнного потенціалу держав та ефективністю механізмів колективної оборони.

Однак завершення «холодної війни», розвиток глобалізації та посилення взаємозалежності держав спричинили трансформацію безпекового середовища. Поступово стало очевидним, що традиційні воєнно-центричні підходи не здатні повною мірою пояснити нові виклики, серед яких міжнародний тероризм, кіберзагрози, інформаційні війни, екологічні катастрофи, пандемії, економічні кризи та масові міграційні процеси. У результаті сформувався сучасний

комплексний підхід до безпеки, який розглядає її як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави від широкого спектра загроз.

У сучасній українській науковій думці міжнародна безпека дедалі частіше трактується як інтегрована система взаємодії держав, міжнародних інституцій та суспільств, спрямована на забезпечення стабільного розвитку та недопущення деструктивних конфліктів. Зокрема, А. Присташ визначає безпеку як рівень захищеності життєвоважливих інтересів особи, суспільства і держави від антропогенних, природних та гібридних загроз [57, с. 335]. Такий підхід свідчить про поступовий перехід від державоцентричної до людиноцентричної моделі безпеки.

Важливим теоретичним положенням сучасного безпекового дискурсу є теза про те, що міжнародна безпека формується як «сума безпек» окремих держав. У цьому контексті рівень захищеності глобального середовища безпосередньо залежить від політичної стабільності, економічної стійкості та оборонних спроможностей кожного суб'єкта міжнародних відносин.

Глобалізаційні процеси фактично ліквідували жорстке розмежування між внутрішніми та зовнішніми загрозами, а національна безпека стала невід'ємною складовою міжнародної системи безпеки.

Закон України «Про національну безпеку України» [58] закріплює сучасне розуміння безпеки як захищеності державного суверенітету, демократичного конституційного ладу, територіальної цілісності та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз. У цьому нормативному полі особливого значення набувають такі аспекти:

- забезпечення міжнародної правосуб'єктності держави;
- захист демократичних інститутів;
- інтеграція у систему колективної безпеки;
- розвиток механізмів стратегічного партнерства;
- зміцнення оборонної та інформаційної стійкості.

Історичний розвиток міжнародної безпеки демонструє, що архітектура глобального порядку формувалася під впливом великих геополітичних

конфліктів. Після Другої світової війни було створено універсальну систему міжнародної безпеки на основі Статуту ООН, яка спиралася на принципи суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи та колективного реагування на загрози миру. Проте сучасні міжнародні кризи засвідчили суттєві обмеження цієї моделі.

У науковій літературі виділяють кілька базових моделей міжнародної безпеки: однополярну, багатополярну та систему колективної безпеки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика основних моделей міжнародної безпеки в умовах трансформації світового порядку

Модель	Сутнісна характеристика	Основні суб'єкти	Ключові недоліки та сучасний стан
Однополярна	Ґрунтується на домінуванні однієї держави або групи держав, які виконують функцію гаранта міжнародного порядку та стабільності. Після завершення «холодної війни» основою цієї моделі стала гегемонія США та розширення системи євроатлантичної безпеки.	США, держави-члени НАТО, стратегічні союзники Заходу.	Послаблення глобального домінування США, формування нових центрів сили, зростання ролі Китаю та регіональних держав, поширення гібридних форм протистояння.
Колективної безпеки («концерт держав»)	Передбачає підтримання міжнародної стабільності шляхом колективного ухвалення рішень через універсальні міжнародні інституції та механізми багатосторонньої дипломатії. ґрунтується на принципах міжнародного права та спільної відповідальності за мир і безпеку.	Ліга Націй, ООН, насамперед Рада Безпеки ООН, міжнародні організації та коаліції держав.	Обмежена ефективність механізмів примусу, блокування рішень через право вето постійних членів Ради Безпеки ООН, неспроможність оперативно реагувати на акти агресії та порушення міжнародного права.
Багатополярна модель	Характеризується існуванням кількох центрів сили, які здійснюють вплив на міжнародну систему на основі військово-політичного, економічного та технологічного потенціалу. Передбачає конкуренцію між глобальними та регіональними акторами.	США, Китай, Європейський Союз, Індія, Росія та інші провідні держави.	Високий рівень геополітичної конкуренції, ризик перманентних конфліктів між центрами сили, відсутність єдиних правил міжнародної взаємодії та посилення нестабільності світового порядку.

Джерело: узагальнено автором на основі [38; 50; 54; 59]

Однополярна модель сформувалася після завершення «холодної війни» та ґрунтувалася на домінуванні США як глобального центру сили. Водночас поступове посилення Китаю, регіональних держав та нових геополітичних акторів сприяло переходу до багатопольярного світового порядку. Однак багатопольярність супроводжується посиленням конкуренції між центрами сили та підвищенням ризику конфліктів.

Криза системи колективної безпеки особливо гостро проявилася після початку повномасштабної агресії РФ проти України. Неefективність механізмів

Ради Безпеки ООН, блокування рішень через право вето та неспроможність міжнародних організацій забезпечити примусове виконання норм міжнародного права засвідчили необхідність реформування глобальної безпекової архітектури.

У сучасному стратегічному аналізі дедалі більшого поширення набуває концепція VUCA-світу, яка описує міжнародне середовище через категорії волатильності (*Volatility*), невизначеності (*Uncertainty*), складності (*Complexity*) та неоднозначності (*Ambiguity*) (Додаток А). Умови VUCA радикально змінюють характер загроз, які стають нелінійними, мультидоменними та гібридними. Це означає, що традиційні інструменти воєнного стримування вже не забезпечують належного рівня стабільності [8].

Згідно з даними *Global Risks Report 2024*, ключовими глобальними загрозами найближчого десятиліття визначено:

- 1) геоекономічну конфронтацію;
- 2) кіберзлочинність та атаки на критичну інфраструктуру;
- 3) дезінформацію та маніпуляції із застосуванням штучного інтелекту;
- 4) зростання масштабів воєнних конфліктів;
- 5) кліматичні зміни та екологічні катастрофи.

Особливого значення в сучасних умовах набуває проблема гібридної війни, яка поєднує військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та психологічні інструменти впливу. Російська агресія проти України стала прикладом комплексного використання гібридних технологій для дестабілізації держави та

руйнування міжнародного правопорядку. У відповідь на ці виклики в науковому середовищі активно розвивається концепція «войовничої демократії» (*Militant Democracy*), яка обґрунтовує необхідність активного захисту демократичних інститутів від антидемократичних сил. Сутність цієї концепції полягає у тому, що демократична держава має право використовувати правові, політичні та інституційні механізми для протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам власному існуванню.

У контексті сучасної України безпекова функція держави набуває пріоритетного значення. Стратегія національної безпеки України 2020 року визначає три ключові напрями державної політики у сфері безпеки [59]:

- стримування: розвиток оборонних спроможностей та потенціалу відсічі агресії;
- стійкість: здатність суспільства, економіки та інфраструктури адаптуватися до кризових ситуацій;
- взаємодія: інтеграція до євроатлантичного безпекового простору та розвиток міжнародного партнерства.

У XXI столітті цифровий простір перетворився на один із ключових театрів міжнародного протистояння. Кібербезпека стала невід'ємним елементом національної оборони, а захист інформаційного суверенітету – важливою складовою державної політики. Україна реалізує відповідні заходи через Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», а також через адаптацію до європейських стандартів захисту даних та кіберстійкості.

Паралельно зростає роль медіаграмотності та інформаційної стійкості суспільства. В умовах інформаційних операцій та масового поширення дезінформації особливого значення набувають принципи медійної та інформаційної грамотності (MIL), запропоновані ЮНЕСКО. Їхня реалізація спрямована на формування критичного мислення, протидію пропаганді та зміцнення когнітивної безпеки суспільства.

Повномасштабна війна проти України стала каталізатором переосмислення всієї системи міжнародної безпеки. Вона продемонструвала кризу існуючих

механізмів глобального врегулювання та водночас актуалізувала значення регіональних союзів, насамперед НАТО та Європейського Союзу. Еволюція відносин України з НАТО свідчить про поступову інтеграцію держави до євроатлантичного безпекового простору та формування нової моделі колективного захисту.

У сучасній науковій літературі поняття «міжнародна безпека» характеризується багатогранністю та відсутністю єдиного універсального трактування. Це зумовлено еволюцією міжнародних відносин, зміною характеру загроз і трансформацією світового політичного порядку. Представники різних наукових шкіл акцентують увагу на окремих аспектах безпеки: військово-політичному, інституційному, гуманітарному, інформаційному чи глобально-ризиковому. Тому для комплексного розуміння сутності міжнародної безпеки доцільним є порівняльний аналіз підходів провідних зарубіжних і українських учених, що дозволяє простежити еволюцію безпекової парадигми від традиційного державо центричного бачення до сучасної багатовимірної моделі (табл.1.2).

Аналіз наукових підходів до трактування поняття «міжнародна безпека» свідчить про поступову трансформацію цього концепту від вузького воєнно-політичного розуміння до комплексного багаторівневого явища. Якщо представники реалістичної школи розглядали безпеку переважно через призму державного суверенітету, військової сили та балансу інтересів, то сучасні дослідники акцентують увагу на гібридному характері загроз, інформаційній та кібернетичній безпеці, глобальних ризиках і необхідності забезпечення стійкості суспільства. В умовах сучасної геополітичної нестабільності міжнародна безпека дедалі більше набуває інтегрованого характеру, поєднуючи національний, регіональний та глобальний рівні захисту. Таким чином, сучасне розуміння міжнародної безпеки виходить далеко за межі традиційного воєнного трактування. Безпека сьогодні є багаторівневою та комплексною категорією, що охоплює політичний, економічний, інформаційний, кібернетичний, екологічний та гуманітарний виміри.

Таблиця 1.2

Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна безпека»

Автор / наукова школа	Трактування поняття «міжнародна безпека»	Ключовий акцент концепції
Ганс Моргентау (політичний реалізм)	Міжнародна безпека розглядається як стан захищеності держави, що забезпечується балансом сил та здатністю протидіяти зовнішнім загрозам.	Военно-політична могутність держави та баланс сил.
Кеннет Волтц (неореалізм)	Безпека визначається структурою міжнародної системи, у якій держави змушені самостійно забезпечувати власне виживання в умовах міжнародної анархії.	Самодопомога держав та системний характер безпеки.
Баррі Бузан (Копенгагенська школа)	Міжнародна безпека охоплює військовий, політичний, економічний, екологічний та суспільний виміри захищеності.	Комплексний і багатовимірний характер безпеки.
Оле Вевер (Копенгагенська школа)	Безпека є результатом процесу сек'юритизації, коли певна проблема визнається екзистенційною загрозою для держави або суспільства.	Інформаційно-політична природа загроз та роль дискурсу.
Девід Болдвін	Міжнародна безпека є станом мінімізації загроз для національних цінностей та інтересів держави.	Захист національних інтересів і стратегічних цінностей.
Ульріх Бек	Сучасна міжнародна безпека формується під впливом глобальних ризиків, які не мають державних кордонів.	Глобальні ризики та транснаціональні загрози.
Емма Ротшильд	Безпека повинна розглядатися не лише на рівні держави, а й на рівні людини, суспільства та міжнародної спільноти.	Людиноцентричний підхід до безпеки.
А. Присташ (сучасна українська наукова школа)	Міжнародна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.	Інтеграція національного та міжнародного безпекового виміру.
О. Глуценко	Безпека є базовою функцією держави, спрямованою на забезпечення стабільності суспільства та захист суверенітету в умовах криз і воєнних загроз.	Безпекова функція держави та стійкість інституцій.
С. Федонюк	Міжнародна безпека в умовах VUCA-світу характеризується необхідністю адаптації до гібридних, кібернетичних та інформаційних загроз.	Гібридний характер сучасних загроз та стратегічна адаптивність.

Джерело: сформовано автором на основі [24; 38; 57]

Повномасштабна агресія проти України остаточно продемонструвала кризу післявоєнної системи міжнародного порядку та необхідність формування нової архітектури безпеки, заснованої на принципах відповідальності, стійкості,

колективного захисту та ефективного реагування на гібридні загрози. Україна в сучасних умовах виступає не лише об'єктом міжнародної безпеки, але й активним суб'єктом формування нових безпекових практик і механізмів забезпечення стабільності демократичного світу.

1.2. Причини кризи сучасної системи безпеки

Сучасна система міжнародної безпеки перебуває у стані глибокої трансформаційної кризи, що проявляється у поступовій ерозії міжнародно-правових механізмів, зростанні геополітичної нестабільності та неспроможності традиційних інституцій ефективно реагувати на новітні виклики.

Глобальне безпекове середовище дедалі більше характеризується високим рівнем невизначеності, посиленням конфронтаційних тенденцій та переходом до багатовимірних форм протистояння. У цих умовах класичні механізми підтримання міжнародного порядку, сформовані після Другої світової війни, виявляються недостатньо адаптованими до нової геополітичної реальності.

Однією з ключових причин кризи сучасної системи безпеки є *неспроможність та поступова делегітимація* багатосторонніх міжнародних інституцій. Насамперед це стосується ООН та Ради Безпеки ООН, які тривалий час виступали основними механізмами підтримання міжнародного миру та стабільності. Однак на практиці система колективної безпеки дедалі частіше демонструє низьку ефективність через політичні суперечності між постійними членами Ради Безпеки та використання права вето як інструменту блокування рішень. У результаті міжнародні організації втрачають здатність оперативно реагувати на акти агресії, військові конфлікти та гуманітарні кризи. Відсутність дієвих механізмів примусу щодо держав-порушників міжнародного права послаблює довіру до системи колективної безпеки та стимулює поширення практики односторонніх дій, включаючи анексії територій, військові інтервенції та застосування сили поза межами міжнародно-правового регулювання [51, с. 225].

Не менш важливим чинником кризи є *загострення геополітичного протистояння* між провідними центрами сили. Сучасна міжнародна система поступово переходить від відносно стабільної однополярної моделі до багатопольного світового порядку, у межах якого посилюється конкуренція між США, Китаєм, Росією та іншими впливовими акторами міжнародної політики. Як зазначає А. І. Кудряченко, відновлення блокового мислення та повернення до політики сфер впливу спричиняє нову гонку озброєнь і підвищує ризики масштабної міжнародної конфронтації. Геополітичний ревізіонізм окремих держав, спрямований на перегляд існуючого міжнародного порядку, створює передумови для дестабілізації цілих регіонів та перетворення локальних конфліктів на елементи глобального протистояння [44, с. 89-92].

Важливим деструктивним чинником сучасної системи безпеки залишаються *регіональні конфлікти та тривалі осередки нестабільності*. Особливо показовим у цьому контексті є російсько-український конфлікт, який після 2014 року став одним із ключових факторів кризи європейської та світової безпеки. Збройна агресія Російської Федерації проти України продемонструвала обмеженість існуючих механізмів стримування та неспроможність міжнародної спільноти забезпечити ефективне дотримання принципів суверенітету й територіальної цілісності держав. Регіональні конфлікти не лише формують довготривалі зони нестабільності, але й суттєво підривають довіру до міжнародних гарантій безпеки, стимулюючи держави до нарощування власного військового потенціалу та пошуку альтернативних механізмів захисту.

Суттєвий вплив на трансформацію міжнародної безпеки мають *технологічні та інформаційні загрози*, які формують новий тип гібридного протистояння. Активне використання кібероперацій, інформаційних маніпуляцій, дезінформаційних кампаній та засобів штучного інтелекту призводить до розмивання традиційних меж між війною та миром. У сучасних умовах агресія дедалі частіше реалізується не лише через застосування військової сили, а й шляхом впливу на інформаційний простір, критичну інфраструктуру, громадську думку та політичні процеси. Масштабні кібератаки

на державні установи, енергетичні системи та комунікаційні мережі перетворюють цифровий простір на один із ключових театрів міжнародного протистояння. Одночасно розвиток новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, гіперзвукової зброї та автономних бойових систем, істотно змінює баланс сил у міжнародній системі та актуалізує проблему модернізації механізмів контролю над озброєннями, які не встигають адаптуватися до темпів технологічного прогресу.

Ще однією важливою причиною кризи сучасної системи безпеки є *внутрішня вразливість держав та послаблення суспільної згуртованості*. Глобальні економічні диспропорції, соціальна нерівність, політична поляризація та ослаблення державних інституцій суттєво знижують здатність окремих країн ефективно реагувати на зовнішні загрози. Соціально-економічна нестабільність створює сприятливі умови для внутрішньої дестабілізації, радикалізації населення та поширення деструктивних політичних рухів. Водночас інформаційна фрагментація суспільства та поширення маніпулятивних інформаційних практик послаблюють суспільну довіру, ускладнюють процес консолідації громадян та негативно впливають на ефективність державного управління у кризових ситуаціях.

Після 2014 року європейський безпековий простір фактично увійшов у фазу системної кризи, яка стала наслідком поєднання кількох взаємопов'язаних чинників: ревізійністської політики великої держави, обмеженої спроможності міжнародних організацій до оперативного реагування та широкого застосування гібридних методів впливу, включаючи кібероперації та дезінформацію.

На основі вищезазначеного, нами сформована структурно-чинникова схема (рис. 1.1) демонструє, що криза сучасної системи міжнародної безпеки має комплексний та багаторівневий характер, зумовлений сукупною дією інституційних, геополітичних, регіонально-конфліктних, технологічно-інформаційних та внутрішньодержавних чинників. Вони взаємопов'язані між собою та формують кумулятивний ефект, який посилює дестабілізаційні процеси у глобальному безпековому середовищі.



Рис. 1.1. Структурно-чинникова схема кризи сучасної системи міжнародної безпеки

Джерело: сформовано автором

Найбільш критичним є ослаблення ефективності міжнародних інституцій колективної безпеки, що поєднується зі зростанням геополітичної конкуренції та поширенням ревізіоністських стратегій окремих держав. Додатково ситуацію ускладнює інтенсифікація регіональних конфліктів, які трансформуються у фактори глобальної нестабільності, а також активне використання гібридних інструментів впливу, зокрема кіберзагроз та інформаційних операцій [12, с. 967].

Водночас внутрішньодержавні проблеми, пов'язані із соціально-економічною нерівністю, політичною поляризацією та послабленням інституційної спроможності держав, знижують стійкість національних систем безпеки та підвищують їх вразливість до зовнішніх впливів. У сукупності зазначені процеси зумовлюють втрату стабільності та передбачуваності міжнародного порядку.

Отже, сучасний етап розвитку міжнародної безпеки характеризується системною трансформацією, дедалі більше втрачає риси стабільності та передбачуваності, що актуалізує необхідність формування нової архітектури глобальної безпеки, заснованої на принципах адаптивності, колективної відповідальності, технологічної модернізації та підвищеної стійкості до багатомірних загроз.

1.3. Поняття «безпекової парадигми»

Безпекова парадигма є фундаментальними поняттями в теорії міжнародної безпеки, що описує домінуючу систему ідей, норм, правил та очікувань, які структурують поведінку акторів у сфері глобальної стабільності. Вона розуміє сприйняття загроз, стратегії їх протидії та розподіл ресурсів у міжнародних відносинах [55, с. 24].

У теорії міжнародної безпеки парадигма безпеки йде від концепції наукових парадигм Томаса Куна, адаптованої до сфери безпеки: вона формується через консенсус еліт та інституцій, впливаючи на інтерпретацію ризиків від балансу сил до гібридних війн. Ключові підходи включають реалістичну парадигму (фокус на державній владі та військовій силі), ліберальну (інституції та взаємозалежність) та конструктивістську (соціальне конструювання загроз)[57, с. 339].

Сучасні парадигми трансформації зумовлені переходом від біполярного світу до мультиполярного: поява кіберзагроз, кліматичних викликів та асиметричних конфліктів руйнує постбіполярну модель, спонукаючи до нової парадигми "колективної безпеки 2.0" з акцентом на гібридні інструменти. Прикладами є еволюція від «взаємозабезпеченої безпеки» до «людської безпеки» ООН, де фокус зміщується з державою на індивідів та глобальні блага [64; 38].

Безпекова парадигма – це сукупність базових онтологічних припущень, нормативних установок і практичних інструментів, які визначають, що вважають загрозою, хто є ключовим актором безпеки та якими засобами здійснюється

захист (дипломатія, альянси, економічні санкції, військове стримування, кібероперації тощо). Парадигма формує рамки аналізу проблем безпеки, впливає на пріоритети політики й легітимізує певні заходи, одночасно маргіналізуючи інші підходи (наприклад, людську безпеку або екологічну безпеку).

До ключових причин та драйверів зсуву парадигм у міжнародній безпеці відносять [38; 55; 62; 64]:

- *Геополітичні шоки й конфлікти*: великі війни та тривалі регіональні конфлікти руйнують усталені припущення про баланс сил і колективні механізми стримування, що примушує переглядати стратегічні пріоритети.

- *Технологічні інновації*: розвиток кіберздатностей, штучного інтелекту, автономних систем і гіперзвукової зброї змінює природу загроз і ставить під сумнів чинні норми контролю над озброєннями.

- *Делегітимація багатосторонніх інституцій*: блокування рішень, ерозія довіри до органів колективної безпеки та недостатня адаптивність міжнародних інституцій підвищують готовність держав діяти односторонньо або у нових блокових форматах.

- *Гібридні та інформаційні загрози*: поширення дезінформації, операцій під порогом відкритої війни й використання приватних військових компаній стирають межі між миром і війною та ускладнюють застосування традиційних правових конструкцій.

- *Внутрішні фактори*: політична поляризація, економічна вразливість і падіння суспільної згуртованості ослаблюють здатність держави реагувати на зовнішні загрози і стимулюють пріоритети короткострокової безпеки.

У результаті зазначених процесів відбувається суттєва трансформація «правил гри» у міжнародній безпеці. Нормативна база зазнає релятивізації, коли фундаментальні принципи міжнародного права дедалі частіше інтерпретуються вибірково або ігноруються у практиці ревізіоністських акторів. Паралельно спостерігається фрагментація багатосторонності, що проявляється у зростанні ролі коаліцій за інтересами та регіональних форматів співпраці. Інституційне відставання міжнародного регулювання від темпів технологічного розвитку

формує нормативні прогалини, особливо у сфері кібербезпеки та використання новітніх військових технологій. Також відбувається тактико-операційна трансформація, за якої гібридні та «підпорогові» методи стають домінуючим інструментом міжнародної конкуренції.

Наслідком цих змін є зростання рівня невизначеності та підвищення ризиків ескалації конфліктів у глобальному масштабі. У цих умовах особливої актуальності набуває розвиток гнучких форм міжнародної співпраці, включаючи ситуативні коаліції та мережеві безпекові структури, які можуть доповнювати традиційні багатосторонні інституції. Одночасно постає потреба у нормативній інновації, спрямованій на формування нових міжнародних правил регулювання кіберпростору, штучного інтелекту та діяльності недержавних військових акторів. Важливим напрямом є також зміцнення внутрішньої резильєнтності держав, що передбачає підвищення інформаційної стійкості суспільства, економічну диверсифікацію та інституційне зміцнення державного управління як ключових передумов ефективної протидії сучасним безпековим викликам.

РОЗДІЛ 2

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АТЛАНТИЧНИХ БЕЗПЕКОВИХ СТРУКТУР

2.1. Еволюція відносин України з НАТО

У сучасній архітектурі міжнародної безпеки Україна поступово трансформується з периферійного партнера у важливий елемент системи євроатлантичної безпеки, що формується навколо інституцій НАТО та ширших трансатлантичних безпекових механізмів. Її роль у цій системі визначається не лише геополітичним положенням між Європейським Союзом і Російською Федерацією, а й активною участю у протидії сучасним безпековим викликам, насамперед збройній агресії, гібридним загрозам, кібербезпеці та енергетичній безпеці.

У контексті атлантичних безпекових структур ключовим інституційним ядром виступає НАТО (North Atlantic Treaty Organization), яка забезпечує колективну оборону, стандартизацію військових спроможностей та політико-військову координацію між державами-членами. Україна, формально не будучи членом Альянсу, поступово інтегрується у його функціональні механізми через розширені партнерські формати, спільні навчання, програми взаємосумісності та участь у місіях під проводом НАТО. Особливої ваги ця інтеграція набула після 2014 року та радикально посилилася після 2022 року, коли Україна фактично стала ключовим партнером Альянсу у стримуванні російської експансії в Європі.

У практичному вимірі місце України в системі атлантичної безпеки проявляється у трьох взаємопов'язаних площинах [16; 32; 36]:

По-перше, військово-оперативній, де Україна виконує функцію «переднього рубежу» стримування, набуваючи при цьому унікального бойового досвіду ведення сучасної високотехнологічної війни.

По-друге, інституційно-трансформаційній, що полягає у поступовому впровадженні стандартів НАТО в секторі оборони та безпеки, включно з

реформуванням системи управління, логістики, підготовки персоналу та оборонного планування.

По-третє, політико-стратегічній, де Україна виступає каталізатором консолідації позицій країн НАТО щодо необхідності посилення східного флангу Альянсу.

Важливо підкреслити, що еволюція ролі України в атлантичних безпекових структурах відбувається не лінійно, а через етапи інституційного зближення та кризового прискорення. Початковий етап характеризувався обмеженим партнерством у рамках програм співпраці з НАТО, зокрема через механізми «Партнерства заради миру». Наступний етап після 2014 року відзначався переходом до практичної військової взаємодії та реформ сектору безпеки. Сучасний етап, що триває після 2022 року, характеризується фактичним включенням України до архітектури колективної безпеки НАТО без формального членства, що створює нову модель «розширеної інтеграції без формального вступу».

Таким чином, Україна дедалі більше виконує функцію системоутворюючого елемента східного виміру євроатлантичної безпеки, впливаючи на трансформацію самої НАТО. Це створює підґрунтя для подальшого дослідження еволюції відносин Україна–НАТО, яке доцільно розглядати як динамічний процес від партнерства обмеженого формату до стратегічної взаємозалежності в умовах нової системи міжнародної безпеки [36].

За період від здобуття незалежності (1991) до теперішнього часу відносини України з НАТО пройшли низку якісно різних фаз (табл. 2.1):

- початкове партнерство й програмна співпраця 1990-х; поступенне зближення з дискусіями про членство у 2000-х;
- радикальний перелом після 2014 року, пов’язаний з анексією Криму та конфліктом на Донбасі;
- прискорене наближення практичної інтеграції після повномасштабного вторгнення 2022 року.

Таблиця 2.1

Історичні етапи еволюції відносин України з НАТО

Період	Характеристика етапу	Основні форми взаємодії та ключові події
1991–1997	Початкове формування контактів і відкриття каналів співпраці	Приєднання до Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП); участь у програмі «Партнерство заради миру»; підписання базових меморандумів про співробітництво; започаткування політичного діалогу Україна–НАТО
1998–2004	Інституціоналізація діалогу та початок адаптації оборонного сектору	Формування структурованого політичного діалогу; перші кроки адаптації Збройних Сил України до стандартів НАТО; розвиток спільних навчань; вплив внутрішньополітичних змін на динаміку євроатлантичної інтеграції
2005–2013	Поглиблення політичного курсу на інтеграцію та періоди внутрішньої поляризації	Активізація дискусій щодо членства після 2004 р.; підвищення рівня співпраці у сфері безпеки; рішення Бухарестського саміту 2008 р. про майбутнє членство України в НАТО без визначення конкретних строків; внутрішньополітична нестабільність як стримувальний фактор
2014–2021	Стратегічне зближення в умовах збройної агресії РФ	Поглиблення співпраці після анексії Криму та конфлікту на Донбасі; активізація програм допомоги та тренувальних місій НАТО; реформи сектору безпеки й оборони України; посилення політичної та практичної взаємодії
2022–дотепер	Прискорена інтеграція в умовах повномасштабної війни	Річке розширення військово-технічної допомоги; масштабні програми підготовки та взаємосумісності; політичне закріплення курсу на членство; трансформація підходів НАТО до перспективи членства України (зокрема щодо процедурних вимог); інтенсифікація стратегічного партнерства

Джерело: сформовано автором на основі [3; 13-16; 21]

Всі ці етапи відображені в офіційних документах НАТО, самітних комюніке та тематичних звітах Альянсу [3; 15].

При цьому еволюція відносин України з НАТО характеризується поступовою трансформацією від формату обмеженого технічного співробітництва до багаторівневої системи стратегічного партнерства, що включає елементи оперативної, політичної та інституційної інтеграції. Зміст цієї трансформації визначається як внутрішніми реформами в Україні, так і зовнішніми безпековими викликами, насамперед збройною агресією рф, які істотно вплинули на темпи та глибину євроатлантичної взаємодії.

Одним із ключових напрямів інституційних змін стало поступове поглиблення практичної взаємосумісності між Україною та НАТО. Якщо на початкових етапах співпраці переважно обмежувалася програмами технічного співробітництва, навчанням та консультаційною підтримкою, то в подальшому відбулося розширення до рівня оперативної інтеграції, що охоплює стандартизацію озброєнь, логістичних процедур, систем підготовки особового складу та впровадження стандартів оперативної сумісності, що є ключовою передумовою для потенційного членства в Альянсі.

Важливим компонентом трансформації стали внутрішньодержавні законодавчі та інституційні зміни в Україні. Зокрема, закріплення стратегічного курсу на членство в НАТО на конституційному рівні (зміни 2019 року) засвідчило інституційну незворотність євроатлантичного вектору. Паралельно здійснювалися реформи сектору безпеки й оборони, спрямовані на підвищення прозорості, ефективності управління та подолання корупційних практик у сфері оборони, що є критично важливими критеріями наближення до стандартів Альянсу [13; 36].

Істотну роль у розвитку співпраці відіграла еволюція статусу України в системі партнерських відносин НАТО. Від участі у програмі «Партнерство заради миру» Україна поступово перейшла до розширених форматів взаємодії, зокрема отримання статусу партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner) у 2020 році. Після 2022 року відбулося подальше якісне поглиблення співпраці, що проявляється у збільшенні масштабів військово-технічної допомоги, розширенні програм підготовки та посиленні оперативної взаємодії з державами-членами Альянсу.

Політико-дипломатичний вимір співпраці залишається визначальним чинником євроатлантичної інтеграції України. Формальний механізм ухвалення рішень у НАТО, що базується на принципі консенсусу, зумовлює необхідність постійної дипломатичної взаємодії з усіма державами-членами Альянсу. У цьому контексті значення набуває багаторівнева дипломатична робота України,

спрямована на формування політичної підтримки перспективи членства та закріплення довгострокових гарантій безпеки [16, с. 5-7].

Особливий вплив на динаміку відносин з НАТО справив конфлікт з рф. Події 2014 року стали точкою стратегічного злам, що трансформували характер взаємодії від поступового зближення до необхідності термінової інституційної та практичної підтримки з боку Альянсу. У цей період активізувалися програми підготовки Збройних Сил України, розширилася співпраця у сфері кібербезпеки та підвищилася інтенсивність консультаційних механізмів.

Після повномасштабного вторгнення 2022 року відбулося подальше якісне поглиблення співпраці, яке набуло безпрецедентного масштабу. Воно охоплює військово-технічну, логістичну, розвідувальну та політичну підтримку України з боку держав-членів НАТО, а також прискорення процесів адаптації до стандартів Альянсу. Водночас суттєво змінився політико-риторичний контекст: питання членства України в НАТО набуло статусу одного з ключових елементів державної безпекової стратегії та стало предметом інтенсивної міжнародної дипломатії.

У сучасних умовах співпраця України з НАТО концентрується навколо забезпечення взаємосумісності, посилення обороноздатності та поступової інтеграції до безпекових структур Альянсу. Водночас зберігається низка системних викликів, серед яких ключовими є необхідність досягнення політичного консенсусу серед усіх держав-членів НАТО щодо перспективи членства України, продовження внутрішніх реформ у сфері верховенства права та антикорупційної політики, а також забезпечення балансу між поточною оборонною підтримкою і довгостроковими гарантіями безпеки в умовах триваючого збройного конфлікту [10, с. 658].

Отже, стратегічна логіка розвитку відносин України з НАТО визначається одночасним поєднанням двох взаємопов'язаних процесів: поглибленням практичної інтеграції у військово-безпековій сфері та поступовим формуванням політичних передумов для набуття повноправного членства в Альянсі.

2.2. Роль України в оборонній політиці Європейського Союзу

Повномасштабна війна продемонструвала необхідність переосмислення підходів ЄС до питань колективної безпеки, військової мобільності та розвитку оборонного потенціалу. У цьому контексті Україна дедалі активніше інтегрується до європейських безпекових та оборонних ініціатив, що значною мірою посилюється набуттям статусу кандидата на вступ до ЄС. Ця війна докорінно трансформувала архітектуру безпеки Європи. У цих умовах Україна перестала бути виключно об'єктом безпекової політики, натомість перетворившись на вагомий суб'єкт формування нової оборонної парадигми Європейського Союзу, що актуалізує потребу комплексного наукового осмислення її ролі в еволюції Спільної політики безпеки і оборони ЄС [20].

Сучасні дослідження у сфері міжнародної безпеки засвідчують, що війна в Україні стала потужним каталізатором поглиблення оборонної інтеграції ЄС. Водночас, попри інтенсифікацію співпраці держав-членів, зберігається домінування міждержавного підходу в ухваленні рішень. У цьому контексті Україна розглядається не лише як об'єкт підтримки, а як ключовий чинник апробації нових механізмів безпеки та оборонної взаємодії.

Повномасштабна війна спричинила безпрецедентну активізацію безпекової політики ЄС, зумовивши його поступовий перехід від моделі «нормативної сили» до актора «жорсткої безпеки». Вперше в історії ЄС запровадив системне фінансування постачання летального озброєння третій державі. Зокрема, упродовж 2022–2025 років через Європейський фонд миру було мобілізовано понад €6,4 млрд, тоді як загальний обсяг військової підтримки з боку ЄС і його держав-членів перевищив €63 млрд. Сукупна допомога, включаючи фінансову та гуманітарну складові, станом на 2025 рік перевищила \$160 млрд, що свідчить про інституціоналізацію нових інструментів безпеки [39].

У цих умовах Україна виступає не лише реципієнтом допомоги, а й стратегічним партнером ЄС. Її інтеграція в оборонний простір Союзу

підтверджується практичними результатами співпраці, зокрема діяльністю місії з військової підготовки, у межах якої підготовлено близько 65 тис. українських військовослужбовців. Паралельно спостерігається зростання ролі України як центру акумуляції сучасного бойового досвіду, зокрема у сферах ведення війни високої інтенсивності, застосування безпілотних систем та протидії гібридним загрозам.

Інституційне зближення України з ЄС реалізується через адаптацію механізмів Спільної політики безпеки і оборони. Створення спеціалізованих фінансових інструментів підтримки, зокрема фондів у структурі Європейського фонду миру, а також розширення їх бюджетів свідчать про формування нової моделі інтеграції, яку можна визначити як «часткову інтеграцію без формального членства». Україна фактично інтегрується в оборонні інструменти ЄС, включаючи спільні закупівлі озброєнь і розвиток оборонно-промислового комплексу [48, с. 22].

Водночас український фактор істотно вплинув на стратегічне мислення ЄС. Зокрема, відбулося суттєве зростання оборонних витрат держав-членів, що досягли приблизно €290 млрд щорічно, а також посилилася увага до концепції стратегічної автономії. Однак, попри значні зрушення, оборонна інтеграція ЄС і надалі обмежується низкою структурних факторів, серед яких політична фрагментація, міждержавний характер прийняття рішень та залежність від НАТО як ключового гаранта колективної безпеки [36; 48, с. 15].

У контексті подальшого розвитку співпраці пріоритетного значення набуває прискорена інтеграція українського оборонно-промислового комплексу до європейського оборонно-індустріального простору. Це передбачає активізацію участі України в ключових оборонних програмах ЄС, зокрема в межах довгострокових ініціатив розвитку оборонних спроможностей, а також залучення до фінансових інструментів підтримки інновацій у сфері безпеки.

Важливим напрямом є також імплементація досягнутих домовленостей у рамках співпраці Україна – ЄС, що охоплює розвиток партнерства з європейськими оборонними структурами, запуск спільних технологічних

ініціатив та поглиблення інноваційної взаємодії. Значну роль відіграє реалізація спільних проєктів у сфері виробництва та постачання озброєнь, що сприяє формуванню інтегрованого оборонно-промислового середовища.

Паралельно актуалізується питання консолідації фінансової підтримки з боку ЄС. Забезпечення стабільного фінансування в межах відповідних програм потребує ефективного виконання Україною визначених індикаторів, що передбачає продовження системних реформ у сфері правосуддя, антикорупційної політики, державного управління та цифровізації [36]. Стратегічно важливим напрямом залишається підготовка до відкриття переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу, що вимагає не лише імплементації передвступних реформ і гармонізації законодавства з правом ЄС, але й подолання політичних бар'єрів у межах самого Союзу.

В сучасних геополітичних умовах Україна відіграє системо утворюючу роль у трансформації оборонної політики Європейського Союзу. Вона виступає каталізатором інституційних змін, сприяє розвитку нових механізмів безпеки та поступово інтегрується до європейського безпекового простору. Водночас глибина цих трансформацій залежить від подальшої консолідації політичної волі держав-членів ЄС та подолання наявних структурних обмежень.

В цілому сучасна оборонна політика України формується як комплексна система стратегічних, інституційних і практичних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та стримування зовнішньої агресії. Її ключовою особливістю є трансформація відповідно до умов повномасштабної війни та поступова інтеграція як до євроатлантичної, так і до європейської безпекової архітектури. Водночас оборонна політика України передбачає розвиток сектору безпеки і оборони на засадах демократичного цивільного контролю, підвищення оперативної сумісності ЗСУ з силами партнерів, а також нарощування власного оборонно-промислового потенціалу. У сучасних умовах вона виконує не лише функцію захисту територіальної цілісності, але й виступає важливим елементом формування нової європейської безпекової системи [39].

У сучасних умовах трансформації європейської системи безпеки Україна поступово посилює свою роль у формуванні оборонної політики Європейського союзу, виступаючи одним із ключових партнерів у протидії російській агресії та важливим джерелом практичного бойового досвіду для європейських держав.

Одним із перспективних напрямів такої співпраці є залучення України до концепції так званого «військового Шенгену», що передбачає створення системи швидкої військової мобільності для оперативного переміщення військ, техніки та матеріально-технічних ресурсів територією європейських держав. Реалізація цієї ініціативи сприятиме розширенню логістичних коридорів на українську територію та підвищенню рівня оперативної готовності ЄС у випадку виникнення нових безпекових загроз. Висока представниця ЄС із закордонних справ і безпекової політики Кажа Каллас наголошувала, що така система має забезпечити швидке реагування та ефективну підтримку держав-партнерів у кризових ситуаціях [46].

Водночас вагомим чинником посилення ролі України в оборонній політиці ЄС є її технологічний та військово-промисловий потенціал. Україна фактично стала платформою апробації сучасних військових технологій у реальних бойових умовах, зокрема у сферах протиповітряної оборони, боротьби з безпілотними системами, цифровізації управління військами та розвитку оборонної промисловості. Практичний досвід українських сил оборони набуває стратегічного значення для держав ЄС у процесі модернізації власних оборонних систем та зміцнення стратегічної автономії Європейського Союзу. Голова European Commission Ursula von der Leyen неодноразово підкреслювала важливість інтеграції України до оборонних програм ЄС як складової забезпечення загальноєвропейської безпеки та розвитку оборонно-промислової співпраці [56; 63].

Крім того, сучасні наукові та аналітичні дослідження акцентують увагу на поступовому включенні України до концепції колективної оборони Європи. Зокрема, експерти Ukrainian Center for European Policy розглядають Україну як важливий елемент Спільної безпекової та оборонної політики ЄС (CSDP),

здатний забезпечити посилення безпеки східного флангу Європи. Участь України у спільних оборонних проєктах, програмах військової підготовки та континентальних безпекових ініціативах свідчить про поступове формування нової моделі співпраці між Україною та ЄС, у межах якої Україна виступає не лише об'єктом підтримки, а й активним суб'єктом європейської оборонної політики [25, с. 8].

На думку D. Fiott, війна в Україні створила для ЄС «вікно можливостей» для поглиблення оборонної інтеграції, яка тривалий час стримувалася суперечностями між державами-членами та залежністю від НАТО. Автор наголошує, що саме українська криза сприяла активізації таких інструментів, як Європейський фонд миру, спільні оборонні закупівлі, посилення координації військової допомоги та розвиток стратегічної автономії ЄС. У цьому аспекті Україна стала своєрідним каталізатором переходу Європейського Союзу від переважно нормативної сили до більш прагматичного й безпеково орієнтованого актора міжнародних відносин [5, с. 449].

Розвиваючи цю позицію, A.E. Juncos та S.F. Pratt підкреслюють, що реакція ЄС на російсько-українську війну засвідчила трансформацію самого розуміння сили та безпеки в європейській політиці. ЄС почав застосовувати більш прагматичний підхід до безпекових викликів, поєднуючи економічні, військові та дипломатичні інструменти впливу. У цьому контексті Україна стала центральним елементом формування нової архітектури європейської безпеки, а підтримка української обороноздатності – важливою складовою забезпечення безпеки самого ЄС [10, с. 664].

Суперечливий характер розвитку оборонної політики ЄС формується під впливом функціоналістських тенденцій, національних інтересів держав-членів та трансатлантичного чинника. Війна в Україні посилила усвідомлення необхідності розвитку спільної оборонної політики, однак водночас продемонструвала значну залежність Європи від військово-політичного потенціалу НАТО та США. У цьому аспекті Україна виступає не лише партнером ЄС, а й фактором консолідації європейських держав навколо спільних оборонних

пріоритетів та необхідності зміцнення власних військових спроможностей [14, с. 37].

Подібну позицію висловлює V. Kherimian, який розглядає російсько-українську війну як визначальний чинник трансформації європейської системи безпеки. Україна фактично стала форпостом європейської безпеки, а взаємодія між НАТО та ЄС у підтримці України сприяла безпрецедентному рівню координації між європейськими та євроатлантичними структурами. Отже, саме український досвід сучасної війни стимулює перегляд оборонних стратегій ЄС, модернізацію військових підходів та переоцінку ролі колективної безпеки в Європі [13, с. 618].

Окремого значення у контексті ролі України в оборонній політиці ЄС набуває гуманітарний та міграційний вимір війни. О. Karinus, О. Pylypchenko, Y. Kobets, E. Kiselyova та V. Turenko зазначають, що масова міграція населення внаслідок війни створила нові виклики для європейських держав, пов'язані із соціальною стабільністю, інтеграційною політикою та внутрішньою безпекою. Реагування ЄС на українську міграційну кризу стало прикладом високого рівня політичної солідарності та координації дій між державами-членами, що додатково посилює інтеграційні процеси в межах Союзу [12, с. 985].

Важливим аспектом є також зміна політичного сприйняття безпеки серед європейських політичних еліт. За висновками L. Kakhishvili та A. Felder, повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво трансформувало концепції безпеки серед депутатів Європейського парламенту. Автори доводять, що війна сприяла посиленню підтримки більш активної оборонної політики ЄС, збільшення оборонних витрат та розширення безпекової співпраці з Україною. Таким чином, Україна стала не лише об'єктом політичної підтримки, а й важливим чинником переосмислення стратегічної культури ЄС [11, с. 1090].

У таблиці 2.2 узагальнено ключові напрями інтеграції та особливості місця України в оборонній політиці ЄС, а також визначено їх значення для обох сторін.

Таблиця 2.2

Напрями інтеграції та роль України в оборонній політиці ЄС

Напрямок інтеграції України	Основний зміст	Значення для ЄС	Значення для України
Політико-безпекове партнерство	Поглиблення співпраці між Україною та European Union у сфері спільної безпекової та оборонної політики (CSDP)	Посилення східного флангу європейської безпеки та формування нової архітектури оборони Європи	Інституційне наближення до європейських безпекових структур
Участь у Спільній політиці безпеки і оборони (CSDP)	Залучення України до цивільних та військових місій ЄС, обмін досвідом і координація безпекових дій	Підвищення ефективності кризового реагування ЄС	Набуття практичного досвіду взаємодії з оборонними структурами ЄС
Військова допомога через European Peace Facility	Фінансування постачання озброєння, боєприпасів та військової техніки Україні	Формування прецеденту колективної військової підтримки держави-партнера	Посилення обороноздатності та стійкості України в умовах війни
Інтеграція оборонно-промислового комплексу	Співпраця українських підприємств із оборонною промисловістю ЄС, участь у спільних проєктах	Розширення виробничих можливостей європейського ОПК	Модернізація оборонної промисловості та технологічне оновлення
Військова сумісність та стандартизація	Адаптація українських збройних сил до стандартів ЄС і НАТО, спільна підготовка персоналу	Формування сумісного безпекового простору в Європі	Підвищення професійної та технічної сумісності ЗСУ з європейськими арміями
Кібербезпека та протидія гібридним загрозам	Спільна боротьба з кібератаками, дезінформацією та гібридними загрозами	Отримання ЄС практичного досвіду протидії сучасним загрозам	Посилення національної кіберстійкості та інформаційної безпеки
Енергетична та критична безпека	Захист критичної інфраструктури, енергетичних систем та транспортних мереж	Зниження ризиків для європейської енергетичної безпеки	Відновлення та захист критичної інфраструктури
Стратегічна роль України в європейській безпеці	Україна розглядається як ключовий елемент стримування російської агресії у Європі	Посилення стратегічної автономії ЄС та оборонної кооперації	Закріплення України як важливого суб'єкта європейської безпеки
Перспективи членства в ЄС	Безпекова інтеграція розглядається як складова майбутнього членства України в ЄС	Поглиблення політичної та оборонної інтеграції Європи	Інституційне закріплення європейського вектора розвитку
Трансформація оборонної політики ЄС під впливом війни	Російсько-українська війна стимулювала переосмислення оборонної політики ЄС, збільшення оборонних витрат та активізацію військової співпраці	Формування більш автономної та активної оборонної політики ЄС	Україна стала каталізатором безпекових трансформацій у Європі

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, у сучасних умовах трансформації європейської системи безпеки Україна посідає важливе місце в процесах розвитку оборонної політики ЄС. Повномасштабна російська агресія проти України стала каталізатором переосмислення підходів ЄС до питань колективної безпеки, військової співпраці та стратегічної автономії. Унаслідок цього відбулося суттєве поглиблення взаємодії України та ЄС у політичній, військовій, оборонно-промисловій і безпековій сферах.

Далі наведемо вартісні показники, що дають змогу оцінити масштаби інтеграції України до сучасної оборонної політики European Union та визначити її вплив на трансформацію європейської безпекової системи (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Ключові показники ролі України в оборонній політиці ЄС

Показник	Період	Значення та/або обсяг	Характеристика
Фінансова допомога ЄС Україні в межах European Peace Facility	2022–2025 рр.	понад 11 млрд євро	Підтримка обороноздатності України через фінансування військової допомоги
Загальний обсяг допомоги European Union Україні	станом на 2025 р.	понад 145 млрд євро	Військова, фінансова, гуманітарна та макроекономічна підтримка
Кількість підготовлених українських військових у межах EUMAM Ukraine	2022–2025 рр.	понад 70 тис. військовослужбовців	Підвищення взаємосумісності та професійної підготовки ЗСУ
Кількість держав ЄС, залучених до військової підтримки України	2022–2025 рр.	27 держав-членів	Формування спільної оборонної координації ЄС
Частка країн ЄС, що збільшили оборонні витрати після 2022 р.	після 2022 р.	понад 80 % держав-членів	Вплив війни на трансформацію оборонної політики ЄС
Зростання оборонних витрат країн ЄС	2021–2025 рр.	понад 30 %	Реакція на безпекові виклики та російську агресію
Обсяг фондів ЄС на розвиток оборонної промисловості	2023–2027 рр.	близько 1,5 млрд євро	Посилення європейського оборонного виробництва
Кількість санкційних пакетів ЄС проти Росії	станом на 2025 р.	16 пакетів санкцій	Координація безпекової політики ЄС у відповідь на війну
Частка українського питання у безпековому порядку денному ЄС	з 2022 р.	один із ключових пріоритетів	Пріоритетність України у стратегічних документах ЄС
Кількість спільних безпекових та оборонних ініціатив Україна – ЄС	2022–2025 рр.	понад 20 програм та механізмів	Розвиток інституційної співпраці

Джерело: узагальнено автором

Після початку повномасштабної війни Україна стала центральним елементом оборонно-безпекових рішень ЄС, що відобразилося у значному зростанні фінансової, військової та інституційної підтримки.

Наведені у таблиці 2.3 показники свідчать про суттєве посилення ролі України в оборонній політиці ЄС та формуванні нової системи європейської безпеки. Масштаби фінансової, військової та інституційної підтримки України з боку ЄС демонструють безпрецедентний рівень залучення європейських держав до процесів забезпечення колективної безпеки та стримування російської агресії. Водночас значні обсяги допомоги в межах European Peace Facility, реалізація програм підготовки українських військовослужбовців та активізація оборонно-промислового співробітництва свідчать про формування довгострокового стратегічного партнерства між Україною та ЄС.

Особливого значення набуває той факт, що російсько-українська війна стала каталізатором переосмислення оборонної політики ЄС, стимулювавши зростання оборонних витрат держав-членів, розвиток спільних оборонних ініціатив і посилення координації у сфері безпеки. Україна в цьому процесі виконує не лише роль держави, що потребує підтримки, а й функцію важливого безпекового партнера, який надає Європейському Союзу практичний бойовий досвід, технологічні рішення та нові підходи до протидії сучасним загрозам, зокрема у сферах кібербезпеки, протиповітряної оборони та боротьби з безпілотними системами.

Крім того, активне залучення України до спільних оборонних механізмів ЄС сприяє підвищенню рівня взаємосумісності українського сектору безпеки з європейськими структурами, що створює передумови для подальшої інтеграції України до європейського безпекового простору. У стратегічному вимірі це свідчить про поступове формування нової моделі європейської оборони, у межах якої Україна розглядається як важливий компонент забезпечення стабільності, стійкості та безпеки Європи. Таким чином, український фактор став одним із визначальних чинників трансформації сучасної оборонної політики ЄС та розвитку нової системи колективної безпеки на європейському континенті.

Отже, в умовах сучасної трансформації європейської системи безпеки Україна посідає ключове місце у формуванні нової оборонної політики Європейського Союзу та розвитку оновленої архітектури європейської безпеки. Повномасштабна агресія РФ проти України стала каталізатором переосмислення стратегічних підходів ЄС до безпеки, оборонної інтеграції та розвитку спільної оборонної політики, що зумовило активізацію військово-політичної координації між державами-членами ЄС і зміцнення співпраці з трансатлантичними партнерами. У цих умовах Україна трансформувалася з об'єкта безпекової підтримки у важливий чинник інституційних, військово-політичних і стратегічних змін у межах ЄС. Поглиблення взаємодії України з ЄС у сфері безпеки та оборони сприяє розвитку оборонної інтеграції, модернізації українського оборонного сектору, підвищенню рівня оперативної сумісності з європейськими структурами та формуванню нових механізмів колективної безпеки.

2.3. Нові формати регіонального партнерства

У сучасних умовах трансформації європейської безпекової архітектури Україна виступає активним учасником формування нових форматів регіонального безпекового співробітництва, що мають мережевий, коаліційний та функціонально-спеціалізований характер. Такі формати розвиваються паралельно з традиційними інституціями, зокрема НАТО та ЄС, і спрямовані на посилення оборонної стійкості, координацію політик стримування та розвиток спільних інфраструктурних і безпекових проєктів. Особливого значення набувають регіональні ініціативи, у межах яких Україна виступає не лише як бенефіціар безпекової підтримки, але й як активний учасник формування нової архітектури безпеки у Східній Європі та Чорноморському регіоні, що свідчить про поступовий перехід від периферійного статусу до ролі ключового безпекового партнера (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Нові формати регіонального безпекового співробітництва за участю України

Формат / ініціатива	Учасники	Основна мета	Роль України	Значення для безпеки
Контактна група з оборони України (формат Рамштайн)	США, держави Європи та партнери	Координація військової допомоги Україні	Ключовий реципієнт і партнер у визначенні оборонних потреб	Забезпечує системну військову підтримку та координацію поставань
Люблінський трикутник	Україна, Польща, Литва	Регіональна безпекова та політична співпраця	Активний учасник та ініціатор	Посилення східного флангу ЄС і НАТО
Кримська платформа	Держави Європи, США, міжнародні організації	Деокупація Криму та міжнародний тиск на РФ	Ініціатор і координатор	Формування міжнародної коаліції невизнання анексії
Бухарестська дев'ятка (В9)	Держави східного флангу НАТО	Координація безпеки східного флангу НАТО	Стратегічний партнер, координатор регіональних безпекових ініціатив	Посилення колективної обороноздатності та стримування агресії
Joint Expeditionary Force (JEF)	Велика Британія та північноєвропейські держави	Швидке реагування на кризи	Поглиблення співпраці як партнер	Підвищення оперативної сумісності та мобільності сил
Чорноморська регіональна безпекова взаємодія	прибережні держави Чорного моря, партнери European Union	Забезпечення безпеки морських комунікацій, протидія загрозам	Ключовий регіональний актор у сфері морської безпеки	Стабілізація Чорноморського регіону
«Тримор'я»	13 держав Центральної та Східної Європи Three Seas Initiative	розвиток інфраструктурної та енергетичної взаємодії між Балтійським, Адріатичним і Чорним морями	партнер і потенційний учасник проєктів інфраструктурної безпеки	підвищення енергетичної та транспортної стійкості регіону

Джерело: сформовано автором на основі [33; 34; 36; 67]

За останні роки Україна активно розвиває нові формати регіонального безпекового співробітництва, адаптовані до викликів повномасштабної агресії РФ та прагнення до євроатлантичної інтеграції. Україна укладає двосторонні угоди про безпеку з десятками країн, включаючи G7 та партнерів з Азії, як-от Індія та Бахрейн, де готуються нові домовленості з акцентом на технології та розвідку. Цей формат, започаткований у 2024 році, передбачає довгострокові зобов'язання на 10+ років з щорічним фінансуванням (наприклад, €50 млрд від G7) [6; 49].

Умовно всі формати регіонального партнерства України можна поділити на 2 групи:

– *Малі альянси та тріо:* "Асоційоване тріо" (Україна, Молдова, Грузія) та співпраця з "Бухарестською дев'яткою" (В9) формують нові платформи для спільних військових навчань і стандартизації озброєнь; малі альянси, такі як V4+Україна (Вишеградська група), розширюють обмін розвідданими та кібербезпеку [33; 34].

– *Регіональні платформи:* Україна позиціонує себе як провайдера безпеки в Східній Європі, посилюючи взаємодію в рамках ЄС і НАТО через нові формати, як-от "Бухарестська дев'ятка" чи коаліції з Польщею та Балтією для розмінування та дронних технологій; Стратегія РНБО (2021, оновлена) акцентує максимальне використання регіональних форматів для стримування [36, с. 4-6].

Ключовою особливістю цих форматів є їхня гнучкість, високий рівень політико-військової координації та орієнтація на практичні результати у сфері безпеки. Україна у цьому контексті не лише отримує підтримку, але й поступово перетворюється на системоутворюючого учасника регіональної безпеки, що впливає на формування нових механізмів колективної відповіді на загрози.

Сучасні формати регіонального безпекового співробітництва за участю України формують багатовимірну та динамічну систему взаємодії, що суттєво впливає на трансформацію європейської безпекової архітектури та переосмислення ролі України в ній. Зокрема, Контактна група з оборони України («Рамштайн») забезпечує оперативну координацію військової допомоги та дозволяє узгоджувати зусилля США і європейських партнерів у режимі

реального часу, що є її ключовою перевагою. Водночас їй притаманні недоліки у вигляді відсутності формалізованого інституційного статусу, залежності від політичної волі держав-учасниць і нерівномірності внесків, що обмежує її стратегічну стабільність. Перспективи цього формату полягають у можливій інституціоналізації, інтеграції з механізмами НАТО та формуванні довгострокової системи оборонного планування і спільного виробництва озброєнь.

Важливу роль у системі регіональної взаємодії відіграє Люблінський трикутник (Україна–Польща–Литва) (Додаток Б), котрий характеризується високим рівнем політичної довіри, спільним безпековим сприйняттям загроз та ефективною координацією зовнішньополітичних позицій, що робить його важливим інструментом регіональної консолідації. Водночас його обмеженість проявляється у вузькому географічному охопленні, недостатній інституціоналізації та залежності від внутрішньополітичних змін у державах-учасницях. Потенційно цей формат може розширюватися до ширшої регіональної платформи Центрально-Східної Європи та відігравати роль координаційного вузла східного флангу European Union і НАТО.

Суттєве значення для міжнародної підтримки територіальної цілісності України має Кримська платформа, що є унікальним дипломатичним механізмом, спрямованим на консолідацію міжнародної підтримки політики невизнання анексії Криму та підтримку принципів міжнародного права. Її перевагою є формування широкої коаліції держав і міжнародних організацій, що підтримують територіальну цілісність України. Разом із тим вона має переважно політико-декларативний характер, обмежену практичну складову та залежність від глобальної політичної кон'юнктури. У перспективі цей формат може стати основою довгострокової міжнародної коаліції з деокупації та посилення правових механізмів реагування на порушення суверенітету держав[37, с. 60-63].

Важливим елементом регіональної системи безпеки виступає Бухарестська дев'ятка (В9), яка об'єднує держави східного флангу НАТО. Основними перевагами цього формату є консолідація позицій щодо стримування російської

агресії, посилення координації оборонної політики та зміцнення східного флангу Альянсу. Водночас В9 значною мірою залежить від загальної політики НАТО та стратегічної ролі США у забезпеченні європейської безпеки. Для України участь у консультаціях із державами В9 відкриває можливості поглиблення військової взаємосумісності та інтеграції до системи колективної оборони.

Окреме значення має формат Joint Expeditionary Force (JEF), сформований навколо Великої Британії та держав Північної Європи (Додаток В). Його ключовими перевагами є висока мобільність, здатність до швидкого реагування на кризові ситуації та мінімальний рівень бюрократичних процедур. Співпраця України з JEF сприяє підвищенню оперативної сумісності, розвитку спільних навчань та адаптації українських сил оборони до сучасних стандартів ведення війни. Разом із тим цей формат не має повноцінних механізмів колективної оборони та значною мірою залежить від політики Великої Британії.

Особливого значення в сучасних умовах набуває Чорноморська регіональна безпекова взаємодія, оскільки Чорноморський регіон став одним із ключових центрів геополітичного протистояння у Європі. Перевагами такого співробітництва є розвиток механізмів морської безпеки, захист критичної інфраструктури, забезпечення свободи судноплавства та посилення взаємодії з державами-членами НАТО. Водночас регіон характеризується високим рівнем мілітаризації та відсутністю єдиної системи безпекового управління. Для України чорноморський напрям є стратегічно важливим у контексті забезпечення продовольчої, енергетичної та транспортної безпеки, а також інтеграції до регіональних безпекових механізмів [42, с. 17-20].

Суттєву роль у зміцненні регіональної стійкості відіграє Ініціатива трьох морів (Тримор'я), яка об'єднує держави Центрально-Східної Європи (Додаток Д) у сфері інфраструктурної, енергетичної та транспортної взаємодії. Хоча цей формат не є класичним військово-політичним союзом, його значення для безпеки полягає у формуванні стратегічної стійкості регіону та зменшенні залежності від російських енергетичних ресурсів. Участь України у проєктах Тримор'я відкриває можливості інтеграції до європейських логістичних коридорів,

розвитку інфраструктури подвійного призначення та поглиблення економічної взаємодії з державами ЄС [67].

Узагальнюючи слід зазначити, нові формати регіонального безпекового співробітництва за участю України відображають структурний перехід до мережевої, багаторівневої та гнучкої моделі європейської безпеки, в якій традиційні інституції доповнюються коаліціями оперативної взаємодії. До того ж вони охоплюють військовий, політичний, енергетичний, транспортний та дипломатичний виміри безпеки. Їхньою спільною рисою є орієнтація на гнучкі механізми координації, оперативне реагування на загрози та посилення регіональної стійкості. Отже, вони забезпечують Україні критично важливу військово-політичну підтримку та сприяють її поступовій інтеграції до європейської та євроатлантичної безпекової архітектури. У результаті Україна поступово трансформується у ключового суб'єкта формування нової системи безпеки у Центрально-Східній Європі та Чорноморському регіоні.

У сукупності ці формати зміцнюють систему колективного стримування і реагування в Європі та закріплюють за Україною статус активного суб'єкта, а не лише об'єкта безпекової політики.

РОЗДІЛ 3

МІСЦЕ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ КРИЗИ

3.1. Реконцептуалізація ролі України як гаранта регіональної стабільності демократичного світу

У сучасних умовах трансформації міжнародної безпеки роль України виходить за межі традиційного сприйняття держави як об'єкта зовнішньої підтримки або буферної зони між євроатлантичним простором і російською федерацією. Повномасштабна агресія РФ проти України стала чинником, який суттєво змінив логіку європейської безпекової архітектури: Україна дедалі більше розглядається не лише як реципієнт військової, фінансової та політичної допомоги, а як активний суб'єкт формування нової моделі регіональної стабільності демократичного світу. Така зміна зумовлена тим, що безпека України безпосередньо пов'язується із безпекою євроатлантичного регіону, що було прямо зафіксовано в Декларації G7 на підтримку України, де наголошено, що безпека України є невід'ємною від безпеки євроатлантичного простору [6].

Реконцептуалізація ролі України як гаранта регіональної стабільності демократичного світу – це теоретичне й політико-стратегічне переосмислення України як активного безпекового актора, який через опір агресії, реформування сектору безпеки та партнерську взаємодію з ЄС і НАТО робить внесок у стабільність європейського демократичного простору [41, с. 255].

Реконцептуалізація ролі України полягає у переході від парадигми «держави, що потребує гарантій безпеки», до парадигми «держави, яка сама виступає чинником гарантування регіональної стабільності». У цьому контексті Україна виконує щонайменше три взаємопов'язані функції: оборонно-стримувальну, інституційно-інтеграційну та ціннісно-нормативну. Оборонно-стримувальна функція проявляється у здатності України стримувати експансіоністську політику РФ, тим самим зменшуючи ризики поширення

воєнної нестабільності на країни Центрально-Східної Європи та Чорноморського регіону. Інституційно-інтеграційна функція пов'язана з поступовим включенням України до механізмів ЄС і НАТО. Ціннісно-нормативна функція полягає у захисті принципів суверенітету, територіальної цілісності, демократії, міжнародного права та права держав самостійно визначати власні безпекові союзи.

Особливого значення набуває євроатлантичний вимір цієї реконцептуалізації. У Вашингтонській декларації НАТО 2024 р. було підтверджено, що майбутнє України – в НАТО, а її шлях до повної євроатлантичної інтеграції, включно з членством в Альянсі, визначено як незворотний. У документі також зазначено, що Україна стала дедалі більш оперативно сумісною та політично інтегрованою з Альянсом [32]. Це означає, що Україна вже не сприймається виключно як зовнішній партнер НАТО, а поступово набуває характеристик майбутнього елемента колективної оборони, здатного посилювати східний фланг Альянсу власним бойовим досвідом, адаптивністю Збройних Сил, розвитком безпілотних систем, кіберстійкістю та досвідом протидії гібридним загрозам.

Не менш важливим є європейський вимір. У червні 2024 р. Україна та Європейський Союз підписали спільні безпекові зобов'язання, які передбачають довгострокову, передбачувану та сталу підтримку безпеки й оборони України, зокрема через механізми Спільної безпекової та оборонної політики ЄС [29]. Зміст цих зобов'язань свідчить про перехід від ситуативної кризової допомоги до більш структурованої моделі стратегічного партнерства. У цьому контексті Україна стає не лише адресатом європейської підтримки, а й джерелом практичних знань для переосмислення оборонної політики ЄС, зокрема у сферах військової мобільності, оборонно-промислової кооперації, протиповітряної оборони, розмінування, кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури.

Водночас роль України як гаранта регіональної стабільності не може бути зведена лише до військового виміру. Вона має комплексний характер (табл. 3.1) і включає політичну, економічну, інституційну, гуманітарну та інформаційну

складові. Україна виступає ключовим бар'єром проти поширення авторитарного ревізйонізму, але водночас демонструє спроможність до демократичної стійкості в умовах воєнного стану. Це формує новий тип безпекової суб'єктності, за якого держава, що перебуває у стані війни, одночасно здійснює оборону, проводить реформи, поглиблює європейську інтеграцію та бере участь у формуванні майбутньої архітектури миру.

Таблиця 3.1

Ключові виміри реконцептуалізації ролі України як гаранта регіональної стабільності

Вимір ролі	Змістова характеристика	Значення для світу	Рекомендаційний напрям посилення
Оборонно-стримувальний	Україна стримує воєнну експансію РФ і знижує ризики поширення агресії на інші регіони Європи	Захист східного флангу європейської безпеки	Нарощування систем ППО, далекобійних спроможностей, протидронових технологій
Інституційно-інтеграційний	Поглиблення співпраці з НАТО, ЄС, G7, регіональними форматами безпеки	Формування передумов для включення України до системи колективної безпеки	Прискорення адаптації до стандартів НАТО та acquis ЄС у сфері безпеки
Ціннісно-нормативний	Захист суверенітету, демократії, міжнародного права та права держав на самостійний вибір союзів	Протидія авторитарному ревізйонізму	Посилення міжнародно-правової відповідальності РФ та підтримка демократичної легітимності України
Технологічно-інноваційний	Накопичення унікального досвіду застосування БПЛА, кіберзахисту, цифрового управління війною	Модернізація оборонних підходів демократичних держав	Створення спільних оборонно-технологічних кластерів Україна-ЄС-НАТО
Регіонально-стабілізаційний	Вплив України на безпеку Чорноморського, Балтійсько-Чорноморського та Центрально-Східноєвропейського просторів	Зміцнення безпеки сусідніх демократій	Розвиток Чорноморської безпекової взаємодії, Тримор'я, Люблінського трикутника

Джерело: узагальнено автором

Отже, наведені у таблиці виміри реконцептуалізації ролі України засвідчують її трансформацію з об'єкта міжнародної безпекової підтримки у важливого суб'єкта забезпечення регіональної стабільності. Поєднання оборонно-стримувальних, інституційно-інтеграційних, ціннісно-нормативних, технологічних та регіонально-стабілізаційних компонентів формує підґрунтя для посилення ролі України в сучасній європейській та євроатлантичній архітектурі безпеки. Це відповідає стратегічному курсу НАТО щодо підтримки України на її незворотному шляху до повної євроатлантичної інтеграції.

У межах регіонального виміру Україна поступово набуває ролі ядра нової безпекової конфігурації в Центральній-Східній Європі та Чорноморському регіоні. Цей процес є особливо важливим з огляду на те, що саме ці простори стали зонами перетину інтересів демократичного світу та авторитарних ревізіоністських проєктів. Чорноморський регіон має стратегічне значення для енергетичної, продовольчої, військово-морської та транспортної безпеки Європи. Тому зміцнення позицій України в цьому регіоні посилює не лише її національну безпеку, а й стабільність ширшого європейського простору.

Сутність нової ролі України полягає також у тому, що вона формує практичний досвід «стійкої демократії у стані війни». Йдеться про здатність держави підтримувати функціонування інститутів, забезпечувати мобілізацію суспільства, зберігати міжнародну коаліцію підтримки та одночасно впроваджувати реформи, необхідні для європейської та євроатлантичної інтеграції. На рисунку 3.1 наведена сучасна модель трансформації ролі України у системі регіональної стабільності. Саме така модель є важливою для демократичного світу, оскільки демонструє, що демократія може бути не лише вразливою перед агресією, а й здатною до ефективного самозахисту.

Значущим інструментом закріплення нової ролі України є система довгострокових безпекових угод. Після Вільнюської декларації G7 було започатковано процес укладання двосторонніх і багатосторонніх безпекових домовленостей, які мають на меті забезпечити Україну спроможностями для самозахисту та стримування майбутньої агресії [6].

Попередня парадигма	<ul style="list-style-type: none"> - Україна як об'єкт безпекової підтримки - Залежність від зовнішніх гарантій - Переважно оборонна позиція - Буферна держава
Перехідний етап	<ul style="list-style-type: none"> - Україна як стратегічний партнер ЄС, НАТО та G7 - Формування мережі двосторонніх і багатосторонніх безпекових зобов'язань - Активна оборона та міжнародна коаліційна дипломатія - Форпост європейської безпеки
Нова парадигма	<ul style="list-style-type: none"> - Україна як співгарант регіональної стабільності - Включення України до майбутньої архітектури колективної безпеки - Стимування агресора і внесок у безпеку демократичного світу - Суб'єкт формування нових правил регіональної безпеки

Рис. 3.1. Модель трансформації ролі України у системі регіональної стабільності

Джерело: сформовано автором

У Декларації G7 визначено стратегічну мету – підтримку вільної, незалежної, демократичної та суверенної України, здатної захищати себе і стримувати майбутню агресію. Згодом ЄС зафіксував власні безпекові зобов'язання щодо України, які охоплюють оборонну, фінансову, гуманітарну, відновлювальну та реформаторську складові [65].

У таблиці 3.2 нами систематизовано основні рекомендаційні напрями посилення ролі України як гаранта регіональної стабільності. Їх зміст відображає комплексний характер сучасної безпекової політики, у якій військова спроможність поєднується з євроатлантичною інтеграцією, оборонно-промисловою кооперацією, демократичною стійкістю, захистом критичної інфраструктури та міжнародно-правовою відповідальністю рф. Актуальність таких напрямів підтверджується позицією НАТО щодо незворотності євроатлантичного курсу України та безпековими зобов'язаннями ЄС, які передбачають довгострокову підтримку обороноздатності й стійкості України.

Таблиця 3.2

Рекомендаційні напрями посилення ролі України як гаранта регіональної стабільності

Напрямок	Зміст рекомендації	Очікуваний результат
Поглиблення євроатлантичної інтеграції	Прискорити адаптацію сектору безпеки й оборони до стандартів НАТО, розвивати оперативну сумісність, логістику та спільне планування	Посилення готовності України до майбутнього членства в НАТО та зміцнення східного флангу Альянсу
Розвиток оборонно-промислової кооперації	Створювати спільні підприємства з країнами ЄС і НАТО у сферах виробництва БПЛА, боєприпасів, ППО, РЕБ, кіберзахисту	Зменшення залежності від зовнішніх поставок і формування України як оборонно-технологічного хабу
Інституціоналізація регіональних форматів	Активізувати участь у Чорноморській безпековій взаємодії, Тримор'ї, Люблінському трикутнику, форматах Україна–Польща–Балтія	Посилення горизонтальної координації між державами Центрально-Східної Європи
Зміцнення демократичної стійкості	Забезпечувати функціонування інститутів, антикорупційної інфраструктури, правової системи та громадського контролю в умовах війни	Підвищення довіри партнерів і легітимності України як демократичного безпекового актора
Захист критичної інфраструктури	Розвивати багаторівневу систему захисту енергетики, транспорту, цифрових мереж, портів і логістичних коридорів	Зниження вразливості України та сусідніх держав до гібридних і воєнних загроз
Міжнародно-правова відповідальність РФ	Підтримувати механізми компенсацій, санкцій, трибуналу щодо злочину агресії та документування воєнних злочинів	Відновлення принципу невідворотності відповідальності як основи стабільного міжнародного порядку

Джерело: сформовано автором

Отже, запропоновані рекомендаційні напрями засвідчують, що посилення ролі України як гаранта регіональної стабільності потребує одночасного розвитку оборонних, інституційних, правових та інфраструктурних спроможностей. Реалізація таких заходів сприятиме не лише зміцненню національної безпеки України, а й підвищенню стійкості європейського безпекового простору загалом. У стратегічній перспективі це дасть змогу трансформувати Україну з об'єкта міжнародної підтримки у повноцінного суб'єкта європейської та євроатлантичної системи безпеки.

Важливо підкреслити, що Україна може бути гарантом регіональної стабільності лише за умови поєднання зовнішньої підтримки з внутрішньою інституційною спроможністю. Військова сила без ефективного державного управління не забезпечує довгострокової стабільності, так само як демократичні інститути без оборонної спроможності залишаються вразливими перед авторитарною агресією. Тому оптимальна модель посилення України має базуватися на принципі «безпека через стійкість», де обороноздатність, демократія, економічна відновлюваність і міжнародна інтеграція розглядаються як взаємопов'язані елементи [65].

Узагальнення ролі України як співгаранта безпеки демократичного світу доцільно здійснювати крізь призму взаємозв'язку військової спроможності, демократичної стійкості, міжнародної інтеграції, регіонального лідерства, оборонних інновацій та економічної відновлюваності (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Концептуальна модель ролі України як співгаранта регіональної безпеки демократичного світу

Базовий компонент	Практичний зміст	Стратегічний ефект
Військова спроможність	ЗСУ, ППО, далекобійність, дрони, кібероборона, резерви	Стримування агресора
Демократична стійкість	Інститути, верховенство права, прозорість, громадський контроль	Збереження легітимності держави
Міжнародна інтеграція	НАТО, ЄС, G7, двосторонні безпекові угоди	Включення України до системи колективної безпеки
Регіональне лідерство	Чорноморський вимір, Тримор'я, Центрально-Східна Європа	Стабілізація прикордонних регіонів Європи
Оборонні інновації	MilTech, DefenseTech, цифрове управління, РЕБ, БПЛА	Модернізація безпекових практик демократичних держав
Відновлення та економічна стійкість	Інфраструктура, енергетика, логістика, промисловість	Перетворення України на стабільний економічний вузол Європи

Джерело: сформовано автором

Такий підхід відповідає сучасній логіці європейської та євроатлантичної безпеки, у межах якої Україна розглядається не лише як держава, що потребує підтримки, а і як активний суб'єкт стримування агресії, посилення регіональної

стабільності та захисту демократичного порядку. Зокрема, у документах НАТО підтверджено незворотність євроатлантичного курсу України та її зростаючу оперативну сумісність з Альянсом, а спільні безпекові зобов'язання України та ЄС передбачають довгострокову підтримку її обороноздатності й стійкості.

Отже, рекомендована нами модель (табл. 3.2) демонструє, що роль України як спів гаранта безпеки демократичного світу має комплексний і багаторівневий характер, зміст якої не обмежується виключно військовим стримуванням агресора, а охоплює також інституційну стійкість, міжнародну інтеграцію, регіональне партнерство, розвиток оборонних інновацій та економічне відновлення. Поєднання цих компонентів формує підґрунтя для трансформації України з об'єкта безпекової підтримки у важливого суб'єкта нової архітектури європейської безпеки. У стратегічній перспективі ефективна реалізація зазначеної моделі сприятиме зміцненню східного флангу демократичного світу, підвищенню стійкості європейського регіону та формуванню довгострокових механізмів стримування майбутніх загроз.

Отже, реконцептуалізація ролі України як гаранта регіональної стабільності демократичного світу відображає глибинну зміну її місця у міжнародній системі. Україна вже не є лише територією, навколо якої формується безпекова політика Заходу; вона стає активним учасником вироблення нової логіки європейської та євроатлантичної безпеки. Її внесок полягає у стримуванні агресії, захисті демократичних цінностей, накопиченні унікального військово-технологічного досвіду, посиленні регіональних форматів співпраці та формуванні нових підходів до стійкості держави в умовах тривалої війни.

У стратегічній перспективі Україна може виконувати функцію не лише східного форпосту європейської безпеки, а й одного з ключових центрів її оновлення. Для цього необхідним є поєднання трьох умов: довгострокових міжнародних гарантій і підтримки, інституційної спроможності самої України та поступового включення держави до європейських і євроатлантичних механізмів колективної безпеки. Саме за таких умов Україна здатна трансформувати власний досвід спротиву у системний внесок у стабільність демократичного світу.

3.2. Функціональна криза універсальних безпекових організацій та пошук альтернативних моделей колективного захисту

У сучасних умовах міжнародна система безпеки переживає глибоку інституційну трансформацію, зумовлену зростанням кількості воєнних конфліктів, ревізійною поведінкою окремих держав, кризою довіри до міжнародного права та обмеженою здатністю універсальних безпекових організацій оперативно реагувати на порушення миру. Особливо виразно ця проблема проявилася після початку повномасштабної агресії російської федерації проти України, яка стала не лише безпосереднім викликом для європейської безпеки, а й тестом на дієздатність глобальних і регіональних механізмів колективного захисту.

Функціональна криза універсальних безпекових організацій полягає не стільки у втраті ними нормативного значення, скільки у зниженні їхньої практичної спроможності запобігати агресії, примушувати державу-порушника до виконання міжнародно-правових норм та гарантувати захист жертві агресії. Статут ООН закріплює принцип незастосування сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності держав, а Рада Безпеки ООН має визначати загрози миру та ухвалювати рішення щодо реагування на них. Однак на практиці ефективність цього механізму суттєво обмежується правом вето постійних членів Ради Безпеки, особливо тоді, коли саме така держава є стороною конфлікту або безпосереднім агресором [53].

У випадку російсько-української війни Генеральна Асамблея ООН змогла сформувати широку політичну оцінку агресії: резолюція ES-11/1 від 2 березня 2022 року засудила агресію проти України та підтвердила підтримку її суверенітету й територіальної цілісності. Водночас рішення Генеральної Асамблеї мають переважно рекомендаційний характер і не замінюють примусових рішень Ради Безпеки. Саме тому механізм ООН у кризових ситуаціях часто демонструє розрив між високою нормативною легітимністю та недостатньою виконавчою ефективністю [1].

Подібні ознаки функціональної кризи простежуються і в діяльності ОБСЄ, яка історично відігравала важливу роль у сфері превентивної дипломатії, моніторингу конфліктів, контролю за дотриманням прав людини та зміцнення довіри між державами. Водночас консенсусний принцип ухвалення рішень, за яким рішення або декларації мають підтримувати всі 57 держав-учасниць, у кризових умовах перетворюється на інструмент блокування [4]. Це означає, що держава, яка порушує засадничі принципи організації, фактично зберігає можливість обмежувати її реакцію, блокувати місії або використовувати консенсус як інструмент політичного тиску [18, с. 6].

На рис. 3.2 узагальнено логіку розгортання функціональної кризи універсальних безпекових організацій у сучасних умовах, котра відображає послідовний зв'язок між зростанням воєнних і гібридних загроз, порушенням базових принципів міжнародного права та інституційною неспроможністю механізмів колективного реагування забезпечити своєчасну й ефективну протидію агресії.



Рис. 3.2. Логіка функціональної кризи універсальних безпекових організацій

Джерело: узагальнено автором

Отже, наведена схема демонструє, що функціональна криза універсальних безпекових організацій формується внаслідок розриву між задекларованими міжнародно-правовими нормами та реальними можливостями їх практичного забезпечення, що зумовлює необхідність пошуку альтернативних і додаткових моделей колективного захисту, здатних оперативніше реагувати на сучасні безпекові виклики.

У таблиці 3.4 нами систематизовано ключові прояви функціональної кризи універсальних безпекових організацій, їхній вплив на стан міжнародної безпеки та можливі напрями реагування.

Таблиця 3.4

Основні прояви функціональної кризи універсальних безпекових організацій та напрями їх подолання

Прояв кризи	Зміст проблеми	Наслідки для міжнародної безпеки	Рекомендований напрям реагування
Блокування рішень	Використання права вето або консенсусу для недопущення рішень щодо агресора	Зниження спроможності швидко реагувати на порушення миру	Обмеження політичного зловживання вето, посилення ролі Генеральної Асамблеї, застосування процедур публічної відповідальності
Нормативно-виконавчий розрив	Наявність правових норм без достатніх механізмів примусу	Агресор не несе негайних витрат за порушення міжнародного права	Поєднання дипломатичного тиску, санкцій, військової допомоги та міжнародно-правової відповідальності
Інституційна повільність	Тривалі процедури погодження та залежність від політичної волі держав	Втрата часу у критичній фазі конфлікту	Створення кризових коаліцій швидкого реагування та постійних механізмів оборонної підтримки
Обмеженість превентивної дипломатії	Нездатність запобігти ескалації, якщо агресор ігнорує зобов'язання	Зниження довіри до міжнародних організацій	Розвиток систем раннього попередження, моніторингу та кризового планування
Недостатня інтеграція військових, економічних і технологічних інструментів	Безпекова реакція часто залишається фрагментованою	Відсутність комплексного стримування	Формування багаторівневої моделі безпеки: оборона, економіка, кіберзахист, енергетична стійкість, інформаційна безпека

Джерело: сформовано автором

Слід відзначити, криза універсальних та інклюзивних безпекових організацій має кілька взаємопов'язаних вимірів: правовий, політичний, інституційний та операційний. *Правовий вимір* проявляється у складності примусового застосування міжнародного права щодо держави-порушника; *політичний* – у блокуванні рішень через вето або консенсус; *інституційний* – у невідповідності механізмів ухвалення рішень сучасному характеру загроз; *операційний* – у відсутності швидких і достатньо дієвих інструментів військової, технологічної та оборонно-промислової підтримки держави, яка стала жертвою агресії.

Представлені у таблиці 3.4 положення дають змогу комплексно оцінити інституційні, політичні та операційні обмеження сучасної системи колективної безпеки в умовах зростання глобальних і регіональних загроз. При цьому ці прояви кризи свідчать про поступове зниження ефективності традиційних механізмів міжнародної безпеки та необхідність їх адаптації до сучасних викликів. Подолання виявлених проблем потребує поєднання міжнародно-правових, військово-політичних, технологічних та інституційних інструментів, а також розвитку багаторівневих моделей колективного захисту.

На тлі обмеженої ефективності універсальних механізмів дедалі більшого значення набувають альтернативні або додаткові моделі колективного захисту. Вони не обов'язково заперечують роль ООН чи ОБСЄ, а радше компенсують їхню функціональну недостатність шляхом формування більш гнучких, оперативних і практично орієнтованих форматів безпекового співробітництва. У цьому контексті доцільно виокремити кілька моделей: союзницьку, регіонально-інтеграційну, мінілєтєральну, двосторонню, оборонно-промислову та модель стійкості (табл. 3.5).

У межах пошуку альтернативних моделей колективного захисту особливе значення має *союзницька модель*, найбільш інституційно розвиненим прикладом якої є НАТО. Її основою є принцип колективної оборони, закріплений у статті 5 Вашингтонського договору, відповідно до якого збройний напад на одного союзника розглядається як напад на всіх.

Таблиця 3.5

Альтернативні моделі колективного захисту та їх потенціал для України

Модель	Ключова характеристика	Переваги	Обмеження	Значення для України
Союзна модель НАТО	Колективна оборона на основі статті 5	Найвищий рівень військово-політичного стримування, спільне планування, стандартизація	Поширюється лише на членів Альянсу	Прискорення сумісності, виконання реформ, поглиблення практичної інтеграції
Європейська оборонна модель	Поєднання оборонних, фінансових, санкційних і промислових інструментів ЄС	Комплексний вплив на стійкість держави	Відсутність повноцінної єдиної армії ЄС, залежність від консенсусу держав-членів	Інтеграція України до оборонно-промислових програм, спільних закупівель і безпекових місій
Мінілтеральні коаліції	Гнучкі групи держав навколо конкретних завдань	Оперативність, практична спрямованість, нижча бюрократичність	Ризик фрагментації та нерівномірності і допомоги	Створення коаліцій за напрямками: ППО, флот, дрони, кіберзахист, розмінування
Двосторонні безпекові угоди	Довгострокові зобов'язання окремих держав щодо підтримки України	Конкретність, політична передбачуваність, можливість деталізації допомоги	Не є повноцінною гарантією колективної оборони	Перетворення угоди на систему вимірюваних зобов'язань із термінами, ресурсами та механізмом моніторингу
Оборонно-промислова модель	Спільне виробництво, ремонт, технологічний обмін	Посилення самодостатності і довгострокової обороноздатності	Потребує інвестицій, захисту виробництва та технологічної безпеки	Формування спільного оборонного простору Україна–ЄС–НАТО
Модель національної стійкості	Захист критичної інфраструктури, кіберстійкість, енергетична безпека, цивільна оборона	Зменшує вразливість держави до гібридних загроз	Не замінює військових гарантій	Інституціоналізація стійкості як складника колективного захисту

Джерело: сформовано автором

Важливо, що ця модель має не лише політичний, а й військово-організаційний вимір: спільне планування, стандартизацію, командні структури, розгортання сил, навчання та механізми стримування [3]. Водночас НАТО не є універсальною організацією, а її гарантії поширюються лише на держав-членів.

Тому для України, яка станом на сучасний етап перебуває на шляху до повної євроатлантичної інтеграції, особливого значення набули проміжні інструменти безпекової підтримки. На Вашингтонському саміті НАТО 2024 року було ухвалено рішення про створення NATO Security Assistance and Training for Ukraine для координації військового обладнання та підготовки, а також оголошено довгострокове зобов'язання щодо підтримки України, зокрема мінімальний базовий рівень фінансування у 40 млрд євро протягом наступного року [21].

Другою важливою моделлю є *регіонально-інтеграційна модель*, яка формується в межах Європейського Союзу. Її специфіка полягає у поєднанні безпекових, економічних, інституційних, санкційних, фінансових і оборонно-промислових інструментів. Стаття 42(7) Договору про Європейський Союз закріплює зобов'язання держав-членів надати допомогу державі ЄС, яка стала жертвою збройної агресії на своїй території [17]. Для України, яка не є членом ЄС, значення мають не прямі гарантії цієї статті, а поступове включення до європейського оборонного простору через військову допомогу, спільні закупівлі, тренувальні місії, підтримку оборонної промисловості та довгострокові безпекові зобов'язання. ЄС і його держави-члени істотно наростили військову підтримку України після 2022 року, зокрема через Європейський фонд миру, тренувальну місію EUMAM Ukraine та спільні безпекові зобов'язання [29].

Третьою моделлю є *мінілєтєральні формати*, тобто гнучкі коаліції держав, які об'єднуються навколо конкретної безпекової мети. Їхньою перевагою є оперативність, нижчий рівень бюрократизації та здатність діяти без необхідності досягнення глобального консенсусу. Такі формати можуть бути спрямовані на протиповітряну оборону, розмінування, кіберзахист, підготовку військових, морську безпеку, відновлення критичної інфраструктури або розвиток оборонної промисловості. Їхня слабкість полягає у можливій фрагментації зусиль, залежності від політичної волі окремих держав та відсутності універсального юридичного механізму примусу.

Четвертою моделлю є система двосторонніх і багатосторонніх безпекових зобов'язань. Після Вільнюського саміту НАТО 2023 року країни G7 започаткували рамку довгострокової підтримки України, спрямовану на формалізацію двосторонніх безпекових домовленостей, допомогу у відбудові, зміцнення обороноздатності та підтримку євроатлантичної інтеграції [6]. Подальшим розвитком цієї логіки став Ukraine Compact 2024 року, який передбачає координацію зусиль підписантів для задоволення комплексних безпекових потреб України, підтримку її обороноздатності та узгодження дій у разі майбутнього збройного нападу [19].

Багаторівнева модель колективного захисту України (рис.3.3.) відображає взаємозв'язок міжнародно-правових, союзницьких, регіональних та національних механізмів забезпечення безпеки. При цьому вона демонструє сучасний підхід до формування системи стримування й реагування на безпекові загрози в умовах трансформації глобальної архітектури безпеки.

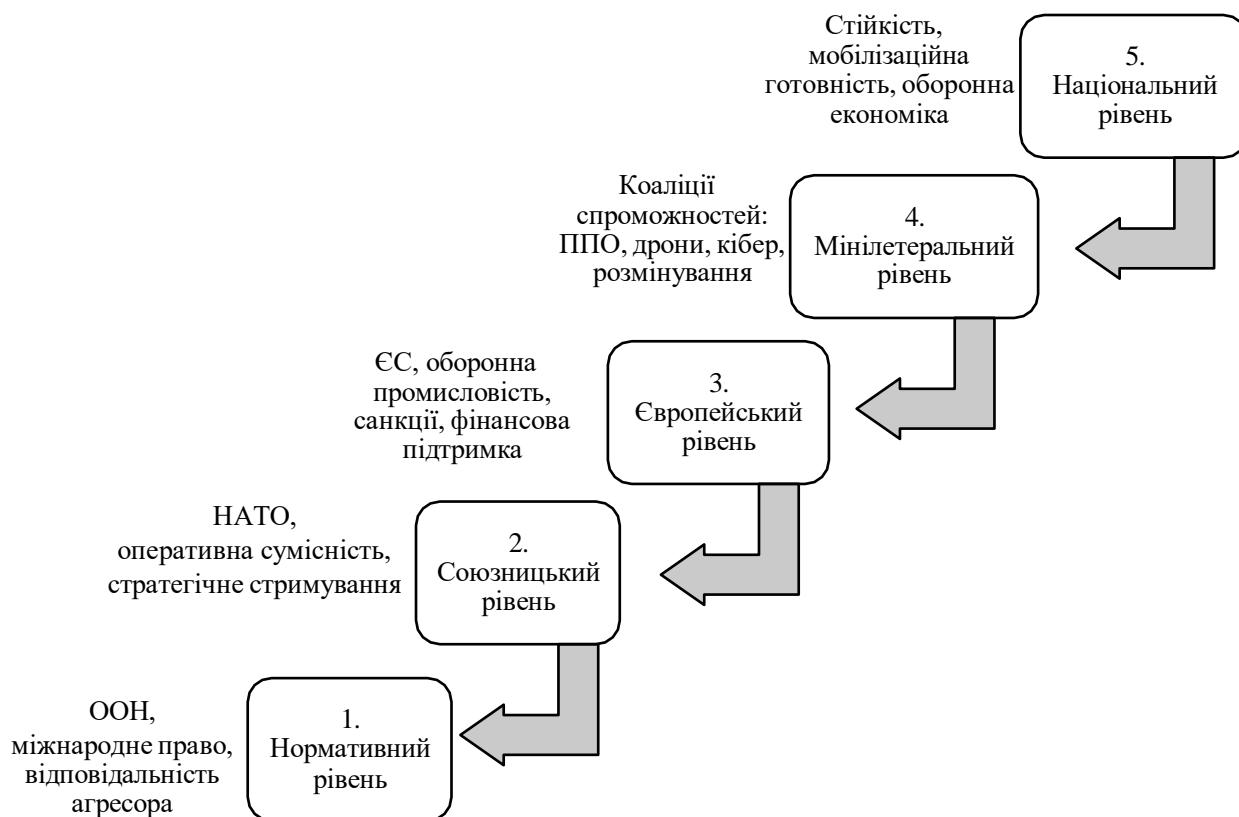


Рис. 3.3. Багаторівнева модель колективного захисту України

Джерело: сформовано автором

Запропонована нами багаторівнева модель колективного захисту засвідчує, що ефективне забезпечення безпеки України потребує комплексного поєднання міжнародної підтримки, союзницької взаємодії, європейської інтеграції, коаліційних форматів співпраці та розвитку внутрішньої стійкості держави. Саме синергія цих рівнів формує основу для посилення обороноздатності України та її інтеграції до сучасної системи європейської і євроатлантичної безпеки.

Таким чином, сучасний колективний захист не може обмежуватися лише класичним розумінням військового союзу. Він має охоплювати здатність держави витримувати довготривалий тиск, швидко отримувати зовнішню допомогу, інтегруватися у виробничі та технологічні ланцюги партнерів, а також забезпечувати внутрішню стійкість суспільства, економіки та інфраструктури.

З огляду на це, доцільно розглядати альтернативні моделі колективного захисту не як повну заміну універсальних безпекових організацій, а як функціональне доповнення до них. ООН і надалі зберігає значення як джерело міжнародно-правової легітимності, майданчик політичної консолідації та механізм документування порушень міжнародного права. Водночас практичне стримування агресора дедалі більше залежить від союзницьких структур, регіональних інтеграційних об'єднань, коаліцій спроможностей та системи двосторонніх безпекових домовленостей.

У таблиці 3.6 узагальнено рекомендаційні напрями посилення системи колективного захисту в умовах кризи універсальних безпекових організацій. Представлені нами рекомендації охоплюють міжнародно-правові, військово-політичні, оборонно-промислові та інституційні аспекти забезпечення безпеки, що дозволяє комплексно оцінити перспективи формування більш ефективної моделі реагування на сучасні загрози.

Отже, ефективне посилення системи колективного захисту потребує поєднання реформування міжнародних механізмів відповідальності, розвитку союзницьких і коаліційних форматів співпраці, поглиблення європейської безпекової інтеграції та зміцнення національної стійкості держав.

Таблиця 3.6

Напрями посилення системи колективного захисту в умовах кризи
універсальних організацій

Напрямок	Зміст рекомендації	Очікуваний результат
Реформування механізмів відповідальності	Посилити процедури реагування Генеральної Асамблеї ООН на застосування вето; розвивати механізми міжнародної компенсації та відповідальності агресора	Підвищення політичної ціни блокування рішень і порушення міжнародного права
Інституціоналізація безпекових угод	Перевести двосторонні домовленості у систему чітких індикаторів: обсяги допомоги, терміни, типи озброєння, навчання, механізм консультацій	Підвищення передбачуваності допомоги Україні
Розвиток коаліцій спроможностей	Створити сталі коаліції за напрямами: ППО, ракети, безпілотні системи, морська безпека, кіберзахист, розмінування	Концентрація ресурсів на критичних потребах оборони
Оборонно-промислова інтеграція	Розширити спільне виробництво, ремонтні хаби, технологічні партнерства та спільні закупівлі	Зменшення залежності від ситуативної військової допомоги
Європейська безпекова інтеграція	Поглибити участь України в оборонних програмах ЄС, тренувальних місіях і механізмах спільного фінансування	Формування довгострокової європейської системи стримування
Національна стійкість	Посилити захист енергетики, транспорту, зв'язку, кіберпростору, системи цивільної оборони	Зменшення ефективності гібридного та інфраструктурного тиску
Сумісність із НАТО	Продовжити стандартизацію управління, логістики, планування, підготовки та оборонного менеджменту	Підготовка до повної інтеграції в євроатлантичну систему безпеки

Джерело: сформовано автором

Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню більш адаптивної та дієвої архітектури міжнародної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів. Таким чином, функціональна криза універсальних безпекових організацій не означає повної втрати ними значення, однак засвідчує обмеженість традиційної моделі колективної безпеки, побудованої на припущенні, що великі держави діятимуть у межах спільно визнаних правил. Російсько-українська війна продемонструвала, що у випадку агресії з боку держави, яка має інституційний механізм блокування, універсальні організації здатні забезпечувати переважно

політико-правову легітимацію, але не завжди – практичний захист. Саме тому сучасна архітектура безпеки поступово зміщується до комбінованої моделі, у якій міжнародно-правові механізми поєднуються з військово-політичними союзами, регіональними оборонними ініціативами, мінілєтєральними коаліціями, двосторонніми гарантіями підтримки та розвитком національної стійкості.

Для України така трансформація має стратегічне значення. Вона відкриває можливість не лише отримувати зовнішню допомогу, а й поступово перетворюватися на активного суб'єкта формування нової європейської та євроатлантичної системи безпеки. У цьому контексті оптимальною є не ставка на один формат захисту, а поєднання кількох взаємодоповнювальних рівнів: міжнародно-правового, союзницького, європейського, коаліційного, двостороннього та національного. Саме така багаторівнева модель здатна забезпечити більш ефективне стримування агресора, підвищити стійкість демократичного світу та компенсувати функціональні обмеження універсальних безпекових організацій.

3.3. Перспективи створення нової архітектури безпеки

Сучасна міжнародна система безпеки перебуває у стані глибокої трансформації, що зумовлено ерозією традиційних механізмів колективної безпеки, посиленням ревізійної політики окремих держав, зростанням ролі гібридних загроз, мілітаризацією новітніх технологій та недостатньою ефективністю універсальних безпекових організацій. Російсько-українська війна стала одним із ключових чинників переосмислення чинної архітектури безпеки, оскільки продемонструвала обмеженість механізмів, побудованих переважно на дипломатичному стримуванні, політичних деклараціях і консенсусних процедурах ухвалення рішень [10, с. 654-657].

Перспективи створення нової архітектури безпеки доцільно розглядати не як повне заперечення наявних міжнародних інституцій, а як їх функціональне

доповнення новими механізмами стримування, оборонної інтеграції, технологічної взаємодії та колективної стійкості. ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ та регіональні формати співпраці залишаються важливими елементами міжнародного порядку, однак їхня роль має бути переосмислена з урахуванням нових типів загроз і потреби у швидшому реагуванні на акти агресії.

Особливої актуальності набуває питання реформування глобального безпекового управління. Статут ООН передбачає особливу роль Ради Безпеки у підтриманні міжнародного миру, однак механізм ухвалення рішень, пов'язаний із правом вето постійних членів, суттєво обмежує можливості реагування у випадках, коли одна з таких держав є стороною конфлікту або підтримує агресора [2]. Водночас ухвалений у 2024 р. Пакт заради майбутнього засвідчив прагнення держав-членів ООН до оновлення багатосторонньої системи управління, однак практична ефективність таких ініціатив залежатиме від здатності перетворити політичні декларації на реальні інституційні механізми [22].

У європейському вимірі формування нової архітектури безпеки дедалі більше пов'язується з посиленням ролі НАТО та Європейського Союзу. У Вашингтонській декларації НАТО 2024 р. було підтверджено, що майбутнє України – в Альянсі, а також визначено подальшу підтримку України на її шляху до євроатлантичної інтеграції. Крім того, союзники оголосили довгострокове зобов'язання щодо безпекової допомоги Україні, включно з базовим рівнем фінансування у 40 млрд євро протягом наступного року, що свідчить про поступове зміщення безпекової політики від ситуативної допомоги до більш структурованої моделі тривалої підтримки [21; 15].

Водночас Європейський Союз дедалі активніше формує власний оборонний вимір. Біла книга з європейської оборони Readiness 2030 передбачає посилення оборонної готовності ЄС, зокрема через такі напрями, як Eastern Flank Watch, European Drone Defence Initiative, European Air Shield і European Space Shield [7]. Окреме значення має військова підтримка України з боку ЄС: у 2022–2025 рр. через Європейський фонд миру було мобілізовано 6,4 млрд євро для

задоволення військових і оборонних потреб України [29]. Отже, ЄС поступово переходить від переважно економічного й нормативного актора до суб'єкта, здатного впливати на оборонну стійкість європейського простору. У цьому контексті нова архітектура безпеки має ґрунтуватися на принципі багаторівневості (рис. 3.4).

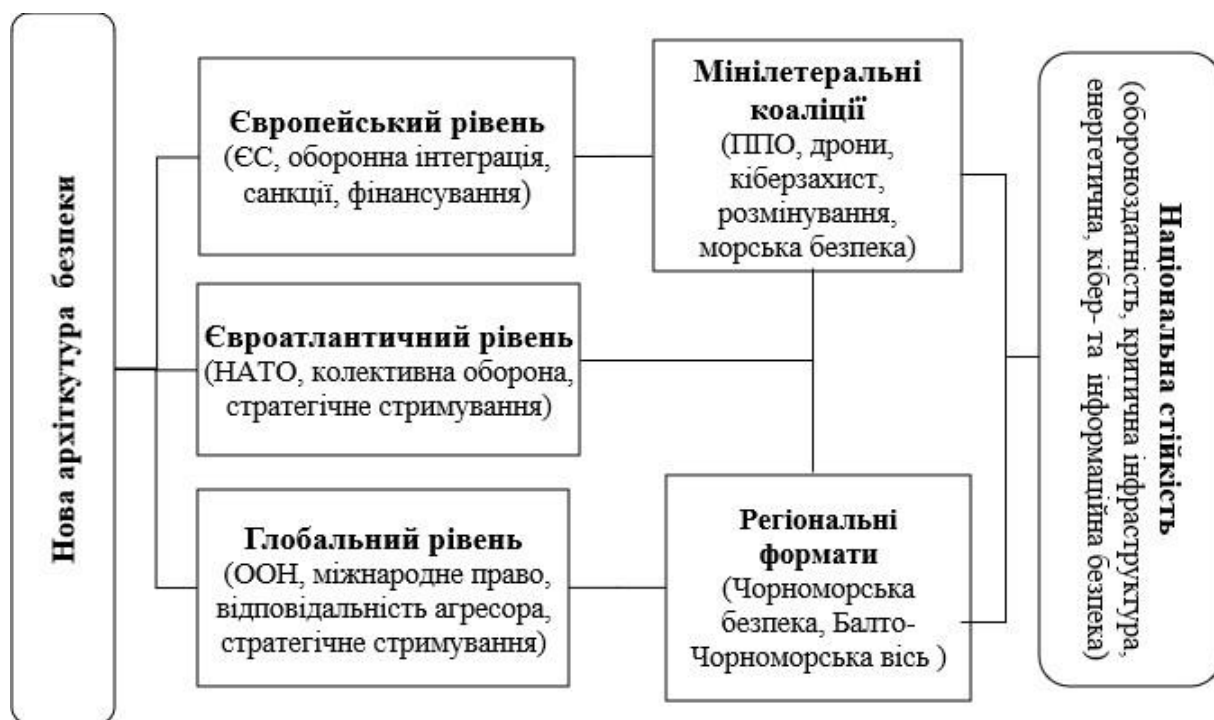


Рис. 3.4. Концептуальна на модель нової архітектури безпеки

Джерело: сформовано автором

Йдеться про поєднання глобального рівня міжнародного права, євроатлантичного рівня колективної оборони, європейського рівня оборонної інтеграції, регіональних форматів безпекового співробітництва, мінілєтєральних коаліцій спроможностей та національної стійкості держав. Це, в свою чергу, дозволяє компенсувати слабкість універсальних організацій і водночас уникнути надмірної залежності від одного інституційного центру.

Запропонована модель демонструє, що перспективна архітектура безпеки не може бути лінійною або виключно інституційною. Вона має функціонувати як система взаємопов'язаних рівнів, у межах яких кожен елемент виконує окрему, але взаємодоповнювальну роль: міжнародне право забезпечує легітимність,

НАТО – військово-політичне стримування, ЄС – економічну та оборонно-промислово інтеграцію, регіональні формати – адаптацію до локальних загроз, а національна стійкість – здатність держави витримувати тривалий тиск.

У таблиці 3.7 узагальнено основні складові нової архітектури безпеки, їхню роль у забезпеченні міжнародної та регіональної стабільності, а також стратегічні напрями їх подальшого вдосконалення.

Таблиця 3.7

Перспективні складові нової архітектури безпеки

Складові	Зміст	Функціональне призначення	Рекомендовані напрями розвитку
Міжнародно-правовий рівень	Норми Статуту ООН, міжнародне гуманітарне право, механізми відповідальності	Легітимація дій міжнародної спільноти та фіксація правопорушень	Посилення механізмів відповідальності агресора, компенсацій, санкцій і міжнародного правосуддя
Євроатлантичний рівень	НАТО, стандартизація, оперативна сумісність, військово планування	Забезпечення стратегічного стримування і колективної оборони	Поглиблення інтеграції України до стандартів НАТО та створення перехідних гарантій безпеки
Європейський оборонний рівень	Оборонні програми ЄС, спільні закупівлі, оборонна промисловість, санкційна політика	Формування європейської оборонної автономності та ресурсної спроможності	Інтеграція України до оборонно-промислових ініціатив ЄС і програм спільного виробництва
Регіональний рівень	Чорноморська, Балто-Чорноморська, Центрально-Східноєвропейська безпекова взаємодія	Реагування на специфічні регіональні загрози	Формування регіональних механізмів морської, енергетичної та прикордонної безпеки
Мінілєтєральний рівень	Коаліції держав за конкретними напрямами спроможностей	Оперативне вирішення вузькоспеціалізованих безпекових завдань	Створення сталих коаліцій ППО, дронів, кіберзахисту, озмінування та морської безпеки
Національний рівень	Обороздатність, мобілізаційна готовність, кіберстійкість, цивільний захист	Забезпечення внутрішньої витривалості держави	Розвиток оборонної економіки, захисту критичної інфраструктури та системи територіальної стійкості

Джерело: сформовано автором

Отже, перспективна архітектура безпеки формується як багаторівнева система, у межах якої міжнародно-правові, євроатлантичні, європейські, регіональні, коаліційні та національні механізми взаємодіють між собою для забезпечення ефективного стримування сучасних загроз.

Одним із ключових напрямів створення нової архітектури безпеки є перехід від реактивної до превентивно-стримувальної моделі. Традиційна система безпеки значною мірою була зорієнтована на реагування після виникнення конфлікту. Натомість сучасні умови вимагають формування системи, здатної запобігати агресії через підвищення її політичної, військової, економічної та технологічної вартості для потенційного агресора. У цьому контексті особливу роль відіграє концепція «стримування через спроможність», яка передбачає не лише наявність політичних гарантій, а й практичну готовність до оборони. Для України це означає розвиток власної оборонної промисловості, інтеграцію до західних технологічних ланцюгів, посилення системи протиповітряної оборони, розбудову ракетних і безпілотних спроможностей, кіберзахисту, розвідки та захисту критичної інфраструктури [41, с. 252].

Важливою передумовою нової архітектури безпеки є також формалізація довгострокових безпекових зобов'язань партнерів. *Ukraine Compact 2024* р. визначає напрями підтримки України, зокрема задоволення її невідкладних оборонних і безпекових потреб, продовження надання безпекової допомоги та навчання, а також координацію довгострокової підтримки [20]. Такі механізми не є повноцінною заміною членства в НАТО, однак вони можуть виконувати функцію проміжного інструменту безпеки до моменту повної інтеграції України в євроатлантичний простір.

На рис. 3.5 представлено рекомендований механізм формування нової архітектури безпеки, який відображає послідовність ключових етапів переходу від ідентифікації сучасних загроз до забезпечення довгострокової стабілізації безпекового простору.

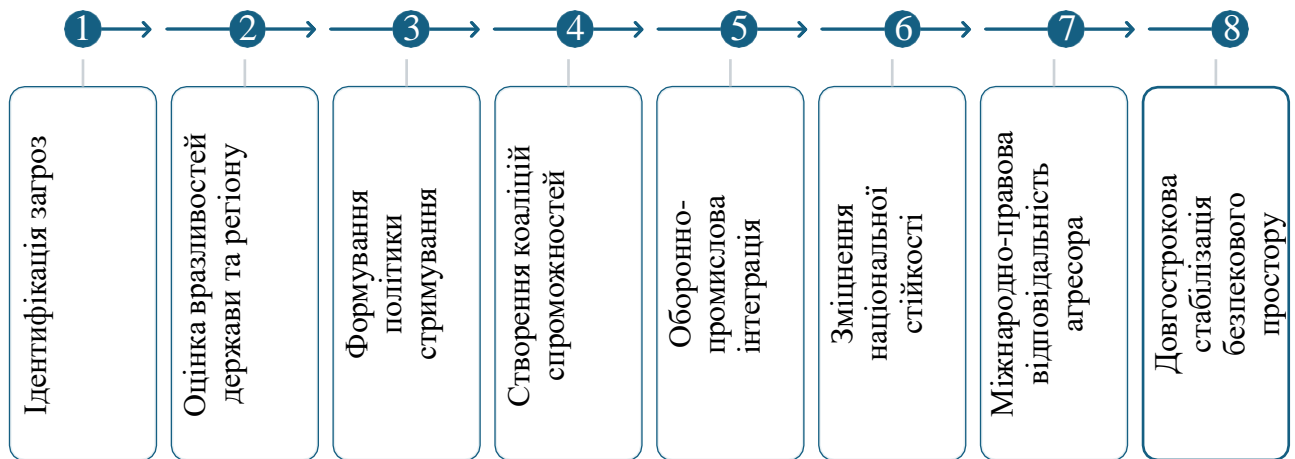


Рис. 3.5. Механізм формування нової архітектури безпеки

Джерело: узагальнено і сформовано автором

Цей механізм відображає комплексний підхід до формування ефективної системи безпеки, що поєднує політичні, військові, оборонно-промислові, міжнародно-правові та інституційні механізми реагування на сучасні загрози.

Запропонований механізм демонструє послідовність переходу від фрагментарного кризового реагування до цілісної моделі безпеки, орієнтованої не лише на протидію загрозам, а й на їх превентивне стримування через зміцнення оборонної готовності, економічної стійкості, технологічного потенціалу та міжнародної координації. Реалізація зазначених підходів сприятиме формуванню більш адаптивної та ефективної системи колективної безпеки. У таблиці 3.8 узагальнено нами ключові рекомендаційні напрями створення нової архітектури безпеки в умовах трансформації міжнародного безпекового середовища, котрі охоплюють такі рівні як:

- глобальний,
- євроатлантичний,
- європейський,
- регіональний,
- національний.

Це, в свою чергу, дозволяє комплексно оцінити механізми зміцнення системи колективної безпеки та підвищення стійкості держав до сучасних загроз.

Таблиця 3.8

Основні напрями створення нової архітектури безпеки

Напряма	Зміст рекомендації	Очікуваний результат
Реформування глобального безпекового управління	Посилити механізми відповідальності за агресію, обмежити можливості зловживання правом вето, активізувати роль Генеральної Асамблеї ООН у кризових ситуаціях	Зменшення безкарності агресорів і підвищення легітимності міжнародного реагування
Посилення ролі НАТО	Розвивати механізми довгострокової підтримки України, поглиблювати оперативну сумісність, розширювати спільне планування та навчання	Зміцнення стратегічного стримування на східному фланзі євроатлантичного простору
Розбудова оборонного виміру ЄС	Розширити спільні закупівлі, інвестиції в оборонну промисловість, виробництво боєприпасів, систем ППО, дронів і засобів кіберзахисту	Формування більш автономної та ресурсно спроможної європейської безпеки
Інтеграція України до оборонно-промислового простору партнерів	Створити спільні підприємства, ремонтні хаби, технологічні центри та механізми локалізації виробництва	Зменшення залежності від ситуативної військової допомоги та посилення оборонної самодостатності
Формування коаліцій спроможностей	Інституціоналізувати коаліції за напрямками: ППО, безпілотні системи, морська безпека, кіберзахист, розмінування, артилерія	Оперативна концентрація ресурсів на критичних напрямках оборони
Розвиток регіональних форматів безпеки	Посилити Чорноморську безпекову взаємодію, Балто-Чорноморське співробітництво та формати Центрально-Східної Європи	Підвищення здатності регіонів самостійно реагувати на локальні та транскордонні загрози
Зміцнення національної стійкості	Розвивати кібербезпеку, енергетичну безпеку, цивільний захист, територіальну оборону та захист критичної інфраструктури	Зниження вразливості держави до гібридного, воєнного й інфраструктурного тиску
Інформаційна безпека та стратегічні комунікації	Протидіяти дезінформації, розвивати кризові комунікації, підвищувати медіаграмотність суспільства	Зміцнення суспільної консолідації та стійкості демократичних інститутів

Джерело: узагальнено автором

Отже, формування нової архітектури безпеки потребує поєднання міжнародно-правових, військово-політичних, оборонно-промислових та інституційних механізмів співпраці. Реалізація запропонованих напрямів сприятиме посиленню стратегічного стримування, розвитку оборонної автономності, зміцненню національної стійкості та формуванню більш ефективної й адаптивної системи міжнародної безпеки.

Значущим елементом майбутньої архітектури безпеки має стати регіоналізація безпекового співробітництва. Універсальні інституції часто не здатні оперативно враховувати специфіку конкретних регіонів, тоді як регіональні формати краще розуміють характер локальних загроз. Для України особливо важливими є Чорноморський регіон, Балто-Чорноморський простір, Центрально-Східна Європа та східний фланг НАТО. Саме ці простори є найбільш вразливими до російської військової, енергетичної, інформаційної та кібернетичної експансії [25, с.4-5]. Нова архітектура безпеки також повинна враховувати зміну природи війни. Воєнні конфлікти дедалі частіше поєднують класичні бойові дії з кібератаками, дезінформацією, атаками на критичну інфраструктуру, енергетичним шантажем, міграційним тиском, економічним примусом і використанням технологій подвійного призначення. Тому безпека вже не може розглядатися лише як військова категорія, котра має охоплювати оборонну економіку, технологічну незалежність, стійкість логістики, захист енергетики, продовольчу безпеку та інформаційну стабільність. Представлена нами модель (рис. 3.6) засвідчує, що створення нової архітектури безпеки є поступовим процесом, який передбачає перехід від декларативного гарантування миру до практичної здатності захищати держави від агресії.

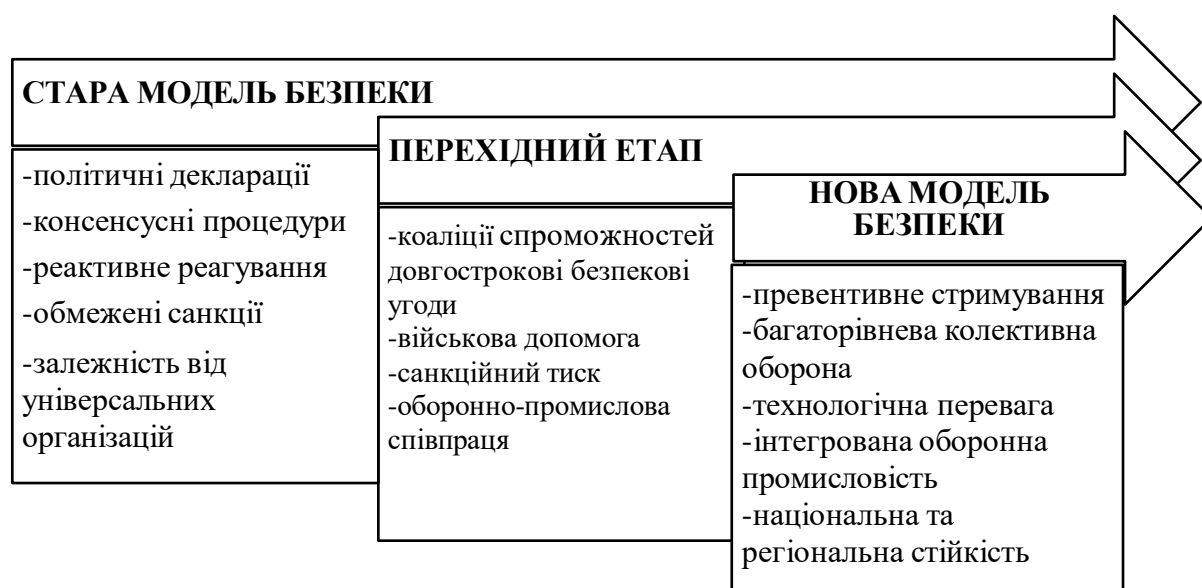


Рис. 3.6. Модель переходу від старої до нової архітектури безпеки

Джерело: узагальнено і сформовано автором

Її ключовою відмінністю має стати не лише наявність норм і політичних зобов'язань, а й реальна спроможність забезпечити стримування, оборону, відновлення та відповідальність.

У таблиці 3.9 систематизовано ключові пріоритети України у процесі формування нової архітектури безпеки, їх практичний зміст та стратегічне значення для держави.

Таблиця 3.9

Пріоритети України у процесі формування нової архітектури безпеки

Пріоритет	Практичний зміст	Значення для України
Повна євроатлантична інтеграція	Наближення до стандартів НАТО, посилення сумісності, участь у спільних навчаннях і плануванні	Створення передумов для отримання повноцінних гарантій колективної оборони
Оборонно-промислова модернізація	Розвиток виробництва боєприпасів, дронів, ракетних систем, засобів РЕБ, ППО та бронетехніки	Підвищення самодостатності й довгострокової обороноздатності
Розвиток системи ППО і ПРО	Багаторівневий захист міст, енергетики, промисловості, логістики та військових об'єктів	Зменшення ефективності ракетного й дронного терору
Морська та Чорноморська безпека	Захист портів, морських комунікацій, експортних коридорів, протидія мінній загрозі	Гарантування економічної стабільності та свободи судноплавства
Кібер- та інформаційна безпека	Захист державних реєстрів, фінансової системи, військових мереж, протидія дезінформації	Зміцнення інституційної та суспільної стійкості
Енергетична стійкість	Децентралізація генерації, захист об'єктів енергетики, розвиток резервних потужностей	Зменшення вразливості до інфраструктурного терору
Міжнародно-правова відповідальність агресора	Документування злочинів, компенсаційні механізми, спеціальні трибунали, санкційний тиск	Відновлення справедливості та запобігання повторенню агресії
Розвиток людського капіталу у сфері безпеки	Підготовка військових, інженерів, кіберфахівців, дипломатів, аналітиків	Формування кадрової основи довгострокової безпеки

Джерело: узагальнено автором

Представлені напрями відображають комплексний підхід до зміцнення обороноздатності, підвищення національної стійкості та інтеграції України до сучасного європейського й євроатлантичного безпекового простору.

Отже, реалізація визначених пріоритетів є необхідною передумовою посилення безпекового потенціалу України в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Поєднання євроатлантичної інтеграції, оборонно-промислової модернізації, розвитку системи стійкості та міжнародно-правових механізмів відповідальності сприятиме зміцненню оборонної самодостатності держави та її ролі у формуванні нової архітектури європейської безпеки.

Таким чином, перспективи створення нової архітектури безпеки пов'язані з формуванням більш гнучкої, багаторівневої та ресурсно забезпеченої системи, здатної відповідати на комплексні виклики сучасності. Вона має поєднувати міжнародно-правову легітимність, військово-політичне стримування, європейську оборонну інтеграцію, регіональні формати взаємодії, технологічну перевагу та внутрішню стійкість держав.

Для України участь у формуванні нової архітектури безпеки має не лише оборонне, а й стратегічне значення. Україна виступає не пасивним об'єктом зовнішньої підтримки, а активним суб'єктом трансформації європейського та євроатлантичного безпекового простору. Її бойовий досвід, інновації у сфері дронів, кіберзахисту, мобілізаційної стійкості, протидії гібридним загрозам і захисту критичної інфраструктури можуть стати важливим внеском у нову модель безпеки демократичного світу.

Отже, нова архітектура безпеки має формуватися як система, що не лише реагує на агресію, а й запобігає їй через поєднання сили, права, технологій, економічної витривалості та політичної єдності. Саме така модель може забезпечити більш надійний захист суверенітету держав, стабільність європейського простору та довгострокове стримування ревізіоністських загроз.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження місця та ролі України у структурах міжнародної безпеки в умовах зміни безпекових парадигм. Проведений нами аналіз засвідчив, що сучасна система міжнародної безпеки перебуває у стані глибокої трансформації, зумовленої кризою традиційних механізмів колективного захисту, посиленням ревізійністської політики окремих держав, зростанням ролі гібридних загроз, милітаризацією новітніх технологій та недостатньою ефективністю універсальних безпекових організацій. У цих умовах Україна дедалі більше переходить від статусу об'єкта міжнародної підтримки до ролі активного суб'єкта формування нової архітектури європейської та глобальної безпеки.

У процесі дослідження встановлено, що сучасне розуміння міжнародної безпеки істотно відрізняється від традиційного воєнно-політичного трактування. Якщо класичні підходи розглядали безпеку переважно як захист державного суверенітету, територіальної цілісності та військового потенціалу, то в сучасних умовах вона набуває комплексного і багатовимірного характеру. Міжнародна безпека охоплює не лише військову, а й політичну, економічну, інформаційну, кібернетичну, енергетичну, гуманітарну та соціальну складові. Це свідчить про перехід від вузької державоцентричної моделі безпеки до ширшої парадигми, у якій визначальне значення мають стійкість держави, ефективність інститутів, здатність суспільства до адаптації та рівень міжнародної координації.

Доведено, що криза сучасної системи міжнародної безпеки має системний характер і проявляється на кількох рівнях. Її основними чинниками є ерозія міжнародного права, зниження ефективності універсальних безпекових організацій, блокування рішень у межах Ради Безпеки ООН та ОБСЄ, посилення геополітичного протистояння, зростання кількості регіональних конфліктів, активне використання кіберзагроз і дезінформації, а також внутрішня вразливість держав. У сукупності ці чинники формують нове безпекове середовище, яке

характеризується нестабільністю, високим рівнем невизначеності та зростанням ризиків масштабної ескалації.

Окремо обґрунтовано, що поняття «безпекова парадигма» доцільно розглядати як сукупність базових уявлень, норм, принципів, інституційних практик та інструментів, які визначають сприйняття загроз, суб'єктів безпеки та засобів їх нейтралізації. У сучасних умовах відбувається зміна безпекової парадигми: *від моделі*, орієнтованої на стабільність через баланс сил і дипломатичні домовленості, *до моделі*, що передбачає превентивне стримування, багаторівневу оборонну взаємодію, технологічну перевагу, інформаційну стійкість та оборонно-промислову кооперацію.

Встановлено, що російсько-українська війна стала одним із ключових чинників трансформації сучасної системи міжнародної безпеки. Вона продемонструвала обмеженість наявних механізмів запобігання агресії та неспроможність універсальних інституцій забезпечити ефективне примусове виконання норм міжнародного права у випадку, коли держава-агресор має можливість блокувати рішення міжнародних органів. Водночас саме ця війна актуалізувала необхідність формування нових моделей колективного захисту, посилення ролі регіональних союзів, розбудови коаліцій спроможностей та переосмислення ролі України у міжнародній безпеці.

Аналіз еволюції відносин України з НАТО засвідчив, що співпраця пройшла шлях від початкового партнерства та участі у програмі «Партнерство заради миру» до стратегічного зближення, розширення оперативної сумісності та фактичного включення України у євроатлантичний безпековий простір без формального членства. Після 2014 року, а особливо після 2022 року, взаємодія України з НАТО набула якісно нового змісту. Україна стала не лише реципієнтом підтримки, а й джерелом практичного досвіду для Альянсу у сферах ведення війни високої інтенсивності, використання безпілотних систем, кіберзахисту, логістики, адаптивного управління та протидії гібридним загрозам.

У роботі доведено, що роль України у системі євроатлантичної безпеки проявляється у трьох основних вимірах: військово-оперативному, інституційно-

трансформаційному та політико-стратегічному. У військово-оперативному вимірі Україна виконує функцію переднього рубежу стримування російської агресії. В інституційно-трансформаційному вимірі вона здійснює адаптацію сектору безпеки й оборони до стандартів НАТО. У політико-стратегічному вимірі Україна впливає на консолідацію позицій держав-членів Альянсу щодо зміцнення східного флангу та необхідності посилення колективної оборони.

Дослідження ролі України в оборонній політиці Європейського Союзу показало, що повномасштабна війна стала каталізатором трансформації самого ЄС як безпекового актора. Європейський Союз поступово переходить від моделі переважно нормативного впливу до активнішої участі у формуванні оборонної політики, військової підтримки, спільних закупівель, санкційного тиску, тренувальних місій та оборонно-промислової кооперації. У цьому процесі Україна виступає не лише об'єктом підтримки, а й важливим партнером, бойовий досвід якого впливає на модернізацію європейських оборонних підходів.

Установлено, що нові формати регіонального безпекового співробітництва за участю України формують гнучку, мережеву та функціонально спеціалізовану модель європейської безпеки. Формат «Рамштайн», Люблінський трикутник, Кримська платформа, Бухарестська дев'ятка, Joint Expeditionary Force, Чорноморська безпекова взаємодія та Ініціатива трьох морів доповнюють традиційні інституції та забезпечують оперативніше реагування на безпекові виклики. Їх значення полягає у координації військової допомоги, посиленні регіональної стійкості, розвитку інфраструктурної та енергетичної безпеки, а також зміцненні горизонтальної взаємодії між державами Центрально-Східної Європи.

У роботі обґрунтовано реконцептуалізацію ролі України як гаранта регіональної стабільності демократичного світу. Її сутність полягає у переході від сприйняття України як держави, що потребує зовнішніх гарантій безпеки, до розуміння України як держави, яка сама робить вагомий внесок у гарантування регіональної стабільності. Така роль реалізується через оборонно-стримувальну,

інституційно-інтеграційну, ціннісно-нормативну, технологічно-інноваційну та регіонально-стабілізаційну функції.

Доведено, що Україна виконує важливу функцію стримування авторитарного ревізйонізму, захисту принципів міжнародного права, суверенітету, територіальної цілісності та права держав самостійно визначати власні безпекові союзи. Її роль у демократичному світі не обмежується військовою протидією агресії, а охоплює також захист ціннісних основ міжнародного порядку, розвиток демократичної стійкості, інституційне реформування, участь у міжнародних коаліціях та вироблення нових практик протидії гібридним загрозам.

Окрему увагу приділено функціональній кризі універсальних безпекових організацій. Встановлено, що ООН та ОБСЄ зберігають значення як майданчики дипломатичного діалогу, джерела міжнародно-правової легітимності та механізми фіксації порушень міжнародного права. Водночас їхня практична спроможність запобігати агресії, примушувати державу-порушника до виконання міжнародних норм і забезпечувати оперативний захист держави-жертви є обмеженою. Основними проявами цієї кризи є блокування рішень, нормативно-виконавчий розрив, інституційна повільність, обмеженість превентивної дипломатії та недостатня інтеграція військових, економічних і технологічних інструментів реагування.

У роботі доведено, що подолання кризи універсальних організацій не повинно означати їх повну заміну, а має передбачати функціональне доповнення новими моделями колективного захисту. До таких моделей належать союзницька модель НАТО, європейська оборонна модель, мінілєтєральні коаліції, двосторонні та багатосторонні безпекові угоди, оборонно-промислова інтеграція та модель національної стійкості. Для України найбільш доцільною є багаторівнева система безпеки, яка поєднує міжнародно-правовий, союзницький, європейський, регіональний, коаліційний і національний рівні.

Обґрунтовано, що перспективна архітектура безпеки має формуватися як гнучка, адаптивна та ресурсно забезпечена система, здатна не лише реагувати на

загрози, а й превентивно їх стримувати. Її основними складовими мають бути міжнародно-правова легітимність, євроатлантичне стримування, європейська оборонна інтеграція, регіональна безпекова взаємодія, коаліції спроможностей, оборонно-промислова кооперація та національна стійкість. Такий підхід дає змогу компенсувати слабкість універсальних організацій і водночас уникнути надмірної залежності від одного безпекового центру.

Таким чином, головний науковий результат дослідження полягає в обґрунтуванні того, що в умовах зміни безпекових парадигм Україна перестає бути периферійним об'єктом міжнародної безпеки й набуває статусу одного з ключових суб'єктів її трансформації. Її роль визначається здатністю поєднувати військову спроможність, демократичну стійкість, інституційну ефективність, оборонно-промисловий потенціал, міжнародну інтеграцію та регіональне лідерство.

За результатами проведеного дослідження доцільно виокремити такі рекомендації щодо посилення ролі України у формуванні нової архітектури міжнародної безпеки:

1. *Поглиблення євроатлантичної інтеграції України.*

Необхідно продовжити адаптацію сектору безпеки й оборони до стандартів НАТО, посилювати оперативну сумісність Збройних Сил України з арміями держав-членів Альянсу, розвивати спільне планування, логістику, систему підготовки персоналу та оборонний менеджмент. Це створить передумови для повноцінної інтеграції України до євроатлантичної системи колективної оборони.

2. *Інституціоналізація довгострокових безпекових зобов'язань партнерів.*

Доцільно трансформувати двосторонні та багатосторонні безпекові угоди України з партнерами у систему чітких і вимірюваних зобов'язань. Вони мають містити конкретні показники щодо обсягів військової допомоги, термінів постачання, типів озброєння, навчальних програм, фінансування, механізмів консультацій і реагування на можливу майбутню агресію.

3. Розвиток оборонно-промислової кооперації з ЄС і НАТО.

Пріоритетним напрямом має стати створення спільних підприємств, ремонтних хабів, технологічних центрів і виробничих кластерів у сферах безпілотних систем, боєприпасів, протиповітряної оборони, ракетних технологій, радіоелектронної боротьби, кіберзахисту та військової логістики. Це сприятиме зменшенню залежності України від ситуативної зовнішньої допомоги та посиленню її оборонної самодостатності.

4. Формування сталих коаліцій спроможностей.

Україні доцільно разом із партнерами розвивати спеціалізовані коаліції за критичними напрямками оборони: протиповітряна оборона, безпілотні системи, морська безпека, кіберзахист, розмінування, артилерія, ракетні спроможності та захист критичної інфраструктури. Такі коаліції мають стати постійним елементом нової моделі колективного захисту.

5. Посилення ролі України у регіональних форматах безпеки.

Доцільно активізувати участь України у Чорноморській безпековій взаємодії, Люблінському трикутнику, Ініціативі трьох морів, форматах співпраці з державами Балтії, Польщею, Румунією та іншими країнами східного флангу НАТО. Особливу увагу слід приділити морській безпеці, захисту портової інфраструктури, енергетичній стійкості, транспортним коридорам і протидії гібридним загрозам.

6. Зміцнення національної стійкості України.

Необхідно розвивати систему цивільного захисту, територіальної оборони, енергетичної безпеки, кіберстійкості, інформаційної безпеки та захисту критичної інфраструктури. Національна стійкість має розглядатися не як допоміжний, а як один із базових компонентів сучасної безпекової політики держави.

7. Посилення міжнародно-правової відповідальності агресора.

Україні спільно з партнерами необхідно продовжити роботу щодо створення та підтримки механізмів компенсації збитків, спеціального трибуналу щодо злочину агресії, документування воєнних злочинів, розширення санкційного

тиску та правового переслідування відповідальних осіб. Невідворотність відповідальності має стати одним із принципів нової архітектури безпеки.

8. *Розвиток інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій.* Доцільно посилити протидію дезінформації, розвивати кризові комунікації, підтримувати медіаграмотність населення, зміцнювати інформаційну стійкість суспільства та формувати системну державну політику когнітивної безпеки. Це дозволить зменшити вразливість демократичних інститутів до інформаційних операцій і зовнішнього маніпулятивного впливу.

9. *Розвиток людського капіталу у сфері безпеки.* Важливим напрямом є підготовка військових фахівців, дипломатів, аналітиків, інженерів, кіберспеціалістів, управлінців у сфері оборонної промисловості та експертів із міжнародної безпеки. Саме людський капітал має стати основою довгострокової спроможності України діяти як активний суб'єкт нової архітектури безпеки.

10. *Перехід від реактивної до превентивно-стримувальної моделі безпеки.* Україні та її партнерам доцільно формувати систему, яка не лише реагує на агресію після її початку, а й заздалегідь підвищує політичну, військову, економічну та технологічну ціну агресивних дій для потенційного противника. Такий підхід має стати основою нової архітектури безпеки демократичного світу.

Реалізація запропонованих нами рекомендацій сприятиме посиленню обороноздатності України, підвищенню її міжнародної суб'єктності, поглибленню інтеграції до європейських і євроатлантичних структур, а також формуванню більш ефективної системи колективного захисту. У стратегічній перспективі Україна здатна перетворитися на один із ключових центрів оновлення європейської безпеки, а її досвід протидії агресії, розвитку оборонних інновацій і збереження демократичної стійкості може стати важливим внеском у формування нової, більш справедливої та дієвої архітектури міжнародної безпеки.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що Україна в умовах сучасних геополітичних трансформацій стала одним із центральних елементів

формування нової системи міжнародної безпеки. Її досвід протидії повномасштабній агресії, здатність до адаптації та високий рівень суспільної стійкості формують нове бачення безпеки демократичного світу. Подальше зміцнення ролі України у системі європейської та глобальної безпеки залежатиме від ефективності внутрішніх реформ, рівня міжнародної підтримки та здатності держави інтегрувати власний безпековий потенціал у нову архітектуру міжнародних відносин. Отже, Україна вже сьогодні є не лише об'єктом міжнародної безпекової політики, а й активним суб'єктом її формування. Саме тому її стратегічне значення для європейської та світової безпеки у найближчі десятиліття буде неухильно зростати, а досвід України стане одним із визначальних чинників трансформації міжнародної системи безпеки у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=en&v=pdf>.
2. Chapter V: The Security Council (Articles 23-32). An official website of the United Nations. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-5?utm_source=chatgpt.com.
3. Collective defence and Article 5. November 2025. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/collective-defence-and-article-5>.
4. Decision-making in the OSCE. Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/decision-making>.
5. Fiott D. In every crisis an opportunity? European Union integration in defence and the War on Ukraine. *Journal of European Integration*. 2023. 45(3) P. 447-462. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07036337.2023.2183395>.
6. G7: Спільна декларація про підтримку України. Офіційний сайт ЄРР ЄС. 2023. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/12/g7-joint-declaration-of-support-for-ukraine/?utm_source=chatgpt.com.
7. Introducing the White Paper for European Defence and the ReArm Europe Plan- Readiness 2030. Defence Industry and Space. An official website of the European Union. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/white-paper-european-defence-readiness-2030_en?utm_source=chatgpt.com.
8. ISO. Risk management – Guidelines. ISO 31000:2018. 2018. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en>.
9. ISO. Security and resilience – Vocabulary. ISO 22300:2021. 2021. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed3:v1:en:term:3.1.162>.
10. Juncos A.E., Pratt S.F. A pragmatist theory of power: understanding the EU's transformation and security response to Russia's war in Ukraine. *Comparative European Politics*. 2025. 23. P. 652-670. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41295-025-00417-8>.

11. Kakhishvili L., Felder A. The Russian invasion of Ukraine and changes in MEPs' conceptions of security. *International Politics*. 2025. 62. P. 1084-1096. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41311-024-00646-w>.
12. Kapinus O., Pylypchenko O., Kobets Y., Kiselyova E., & Turenko V. Migration Problems on the European Continent Related to the War in Ukraine. *Review of Economics and Finance*. 2023. vol. 21. P. 962-970. URL: https://refpress.org/wp-content/uploads/2023/08/Paper-7_REF.pdf.
13. Kherimian V. The Role of NATO and the European Union in Transforming the European Security System in the Context of the Russia-Ukraine War. *Georgian Scientists*. 2025. 7(3). P. 612-627. URL: <https://journals.4science.ge/index.php/GS/article/view/4063>.
14. Kuokštytė R. EU Defence Policy: Between Functionalism, National Interests, and Transatlantic Realities. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2024. 16(2). P. 23-46. DOI: <https://doi.org/10.2478/bjlp-2023-0011>.
15. Relations with Ukraine. *NATO: an official website*. URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine?utm_source=chatgpt.com.
16. Shyshkin I., Voronova O., Datso T. Ukraine – NATO international relations: current state and ways of development. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. 7(3). URL: <https://is-journal.com/is/article/view/198/110>.
17. The EU'S mutual assistance clause: Article 42(7) TEU. 2022. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/Article%2042%287%29%20TEU%20-The%20EU%27s%20mutual%20assistance%20clause.pdf>.
18. Thomas Vogel. In Troubled Waters: The OSCE in Times of War. *Osteuropa* 74 2024. C. 6–7. URL: https://epde.org/wp-content/uploads/2024/11/Beitrag-OSTEUROPA-Thomas-Vogel_Troubled-Waters.pdf
19. Ukraine Compact - Enlargement and Eastern Neighbourhood. *The European Union: an official website*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-compact-2024-07-12_en.

20. Ukraine Compact. *The European Union: an official website*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_24_3753?utm_source=chatgpt.com.
21. Washington Summit Declaration. July 2024. *North Atlantic Treaty Organization: an official website*. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration>
22. What is the Pact for the Future? *An official website of the United Nations*. URL: https://www.un.org/pact-for-the-future/en/about-pact?utm_source=chatgpt.com
23. Бисага Ю.М., Дешко Л.М., Нечипорук Г.Ю. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2020. № 4. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e021f8a-fc35-4e62-a63f-13299eac10ba/content#page=43>
24. Братішко Н. Сутність та еволюція міжнародної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.03.2023 р.). 2023. С. 182-184.
25. Булана О., Голубицька М. Європейська оборонна інтеграція та роль України. Київ. 2025. 14 с. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/33761527/european-defense-integration-and-the-role-of-ukraine.pdf/>
26. Буряченко О. Криза міжнародної системи безпеки: неспроможність ради безпеки ООН. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. 2(68).С. 22-36. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-4).
27. Буряченко О. Реформа Ради Безпеки ООН: хронологія та перспективи. *Міжнародний огляд*. 2025. С. 5-22. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2023.33.04>.

28. Відносини з Україною. *НАТО: офіційний сайт*. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine>.
29. Військова підтримка ЄС Україні. ЄПП ЄС: *офіційний сайт*. 2025. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/military-support-ukraine/?utm_source=chatgpt.com.
30. Глуценко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. №1. С. 53-56.
31. Горовий В., Чернадчук Т. Роль ради безпеки ООН у забезпеченні миру: проблеми та перспективи. *Матеріали конференцій МНЛ*. 31 жовтня 2025 р., м. Тернопіль. С. 158–159. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/2118>.
32. Декларація Вашингтонського саміту НАТО. (Washington Summit Declaration). *НАТО: офіційний сайт*. URL: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration?utm_source=chatgpt.com&selectedLocale=uk
33. Демчишак Р. Б. Безпековий аспект співпраці України із субрегіональними об'єднаннями Центрально-Східної Європи. *Регіональні студії*. 2023. С 123- 128. URL: <https://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/34/21.pdf>.
34. Дудко І., Погорелова І. Малі альянси у форматі безпекової стратегії України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Випуск 46. . 217-284. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/46_2023/34.pdf.
35. Європа активно озброюється: яка роль України в новій політиці безпеки ЄС. *Інформаційний портал FREEDOM*. 2026. URL: <https://uatv.ua/uk/evropa-aktyvno-ozbroyuetsya-yaka-rol-ukrayiny-v-novij-politytsi-bezpeky-yes-video/>.
36. Зовнішня політика України: особливості, виклики, пріоритети: деякі експертні оцінки стану і перспектив партнерства України з ЄС, США і НАТО. *Центр Разумкова*. Вересень 2025. URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/09/19/2025_foreign_policy_UKR.pdf

37. Іващук О. В., Казмерчук В. В. Геополітичне протистояння країн та економічні виміри нового світового порядку. *Інноваційна економіка*. 2024. № 2. С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.4.23>.
38. Ківалова Т.С. Становлення поняття міжнародної безпеки в міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. URL: https://www.lsej.org.ua/1_2024/164.pdf
39. Коваль Я. Три сценарії війни: що прогнозують аналітики щодо України у 2026-му. *РБК-Україна. Новини.: офіційний сайт*. 2026. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/mir-abo-kapitulyatsiya-tri-stsenariyi-ukrayini-1769672165.html>
40. Козир С. В. Децентралізація та регіональна політика відновлення України в умовах воєнного стану: проблеми і рекомендації. *Empirio*. 2025. 2 (1). С. 15-26. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.1.15-26>.
41. Коптєв О. Роль України в сучасній системі міжнародної безпеки. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2025. 28(5). С. 250-260. DOI: <https://doi.org/10.15421/172627>.
42. Криза сучасної системи європейської безпеки: витоки та наслідки : аналітична доповідь / Ін-т вивчення війни та нац. безп. (зібрано матеріали) ; автори доповіді. Київ : НВД НАНУ, 2024. 48 с.
43. Кріцак І.В. Концепція безпекового середовища на прикладі Стратегій Національної поліції України: ціннісно-економічний та духовний акцент. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 562- 566. URL: https://lsej.org.ua/11_2022/136.pdf
44. Кудряченко А.І., Толстов С.В., Солошенко В.В., Деменко О.Ф., Розумюк В.М. та ін. Криза сучасної системи Європейської безпеки: витоки та наслідки : Аналітична доповідь. К.: 2025. С. 116.
45. Літвіненко М. В. Роль України в оборонній політиці Європейського Союзу. Європейська архітектура сталого розвитку: виклики та можливості для

України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Харків, 17 квіт. 2026 р. Харків, 2026. С. 60–62. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/nauka/konferentsiyi/>.

46. Магдик Н. Євросоюз планує включити Україну до «військового Шенгену». *ТСН: Політика.: Офіційний веб-сайт*. 2025. URL: <https://tsn.ua/politika/yevrosoiuz-planuye-vkliuchyty-ukrayinu-do-viyskovoho-shenhenu-2960330.html>.

47. Максак Г. Співробітництво в сфері безпеки V4 + Україна: межі можливого. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»: веб-сайт*. 2018. URL: <https://prismua.org/v4ukraine-security-cooperation-limits-possible-ukrainian-perspective/>.

48. Мартинов А. «Велика стратегія» Європейського Союзу: між розширенням і викликами безпеки. *Міжнародні відносини України: наукові пошуки та висновки*. 2025. № 34. С. 10-30. DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2025.34.010>.

49. Медведок А. Україна працює з Індією та Бахрейном над параметрами безпекового співробітництва. *Еспресо.Захід.: веб-сайт*. 2026. URL: <https://espresso.tv/svit-ukraina-pratsyue-z-indieyu-ta-bakhreynom-nad-parametrami-bezpekovogo-spivrobitnitstva>

50. Національна безпека і оборона: трансформаційні виклики у пошуку нового економічного порядку. Київ : Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. 2026. № 1-2 (201-202). 60 с. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/zhurnal-natsionalna-bezpeka-i-oborona>.

51. Національна безпека: загрози та виклики : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 квітня – 12 травня 2024 року. Львів. Торунь: Liha-Pres, 2024. 256 с.

52. Нечаєва-Юрійчук Н. Безпекові виміри геополітичних ініціатив у регіоні Центрально-Східної Європи. *Медіафорум: аналітика, прогнози: зб. наук. праць*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2022. Том 11. С. 141-161.

53. Офіс юридичних справ ООН. URL: https://legal.un.org/repertory/art2/english/rep_supp7_voll_art2_4.pdf?utm_source=chatgpt.com.

54. Падалка А.М. Основні тенденції розвитку безпекового середовища на глобальному рівні. *Юридичний науковий журнал*. 2024. Вип. 12. С. 436-439. URL: https://lsej.org.ua/12_2024/101.pdf.

55. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. Демократія врядування. 2011. Вип. 7. С. 23-33. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26947/pasichnyk.pdf>

56. Переваги членства України для ЄС: безпека, технології, цінності. Центр «Нова Європа» (New Europe Center). 2026. URL: <https://neweurope.org.ua/analytics/en-the-benefits-of-ukraine-s-eu-membership-for-the-eu-security-technology-and-values/>.

57. Присташ А. Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна безпека» *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. № 3 (20). С. 334-44. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-34-45>.

58. Про національну безпеку України: Закон України. Законодавство України: офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

59. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Офіц. інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

60. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. Законодавство України: офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

61. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України": Указ

Президента України. 2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/4975.html?PRINT>.

62. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД. 2022. 456 с.

63. Сидоржевський М. ЄК: Оборонна стратегія ЄС має враховувати потреби України. *Media компанія DW: Політика Європи*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/fon-der-laen-oboronna-strategia-es-mae-vrahovuvati-potrebi-ukraini/a-67598080>

64. Слюсаренко І. Ю. Сутність та класифікація загроз міжнародній безпеці на глобальному рівні: (на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН 2014-2021 рр.) *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2024. № 13. С. 57–70. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306861>.

65. Спільні зобов'язання щодо безпеки між Україною та Європейським Союзом. Офіційний веб-сайт Президента України. 2024. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/spilni-bezpekovi-zobovyazannya-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801?utm_source=chatgpt.com.

66. Тодоров І. Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*. №1 (22). С. 138-144. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/120453>.

67. Тужанський Дмитро. Україна стала партнером-учасником Тримор'я. Чому це важливо. *Infopost*. 2022. URL: <https://infopost.media/chomu-proekty-inicziatyvy-troh-moriv-vazhlyvi-dlya-ukrayiny-i-navpaky>.

68. Яблонський В. М., Караваєв В. С. Криза ефективності Ради Безпеки ООН в умовах російсько-української війни. *Геополітичні пріоритети України*. 2025. Вип. 35. № 2. С. 12–29.

Стратегічне управління в умовах VUCA-світу

ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ СЕРЕДОВИЩА (VUCA)



Волатильність та Невизначеність

Швидкі, непередбачувані зміни та гострий брак інформації про майбутні події.



Складність та Неоднозначність

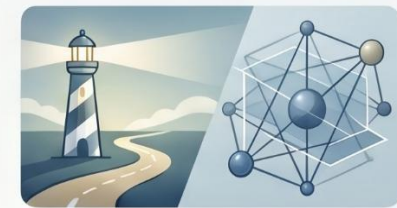
Наявність великої кількості взаємопов'язаних факторів та відсутність чітких значень у ситуаціях.



Центральна роль стратегії

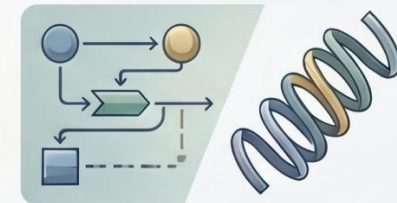
Усі елементи відповіді інтегруються в єдину стратегію для забезпечення стійкості організації.

ОСНОВИ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ



Бачення та Розуміння

Формування довгострокових цілей та глибокий аналіз контексту для подолання нестабільності.



Ясність та Гнучкість

Спрощення процесів та здатність до швидкої адаптації в умовах невизначених сигналів.

Люблінський трикутник: Стратегічний та економічний огляд

Ця інфографіка представляє ключові показники «Люблінського трикутника» — тристоронньої платформи для політичного, економічного та соціального співробітництва. Вона охоплює територіальні масштаби, економічну потужність та спільні оборонні ініціативи країн-учасниць.

Соціально-економічний масштаб



**84 млн
населення**

Масштабний людський та територіальний ресурс, що формує значний ринок у Європі.



**\$778 млрд
сукупного ВВП**

Висока економічна спроможність регіонального об'єднання.



**\$7.8 млрд
обсяг торгівлі**

Показник активної економічної взаємодії всередині трикутника.

Стратегічне значення та безпека

**Доступ
до 3 морів**

Вихід до Балтійського, Чорного та Азовського морів підкреслює транзитний потенціал.



**Понад 11,5 тис. км
спільного зовнішнього кордону**

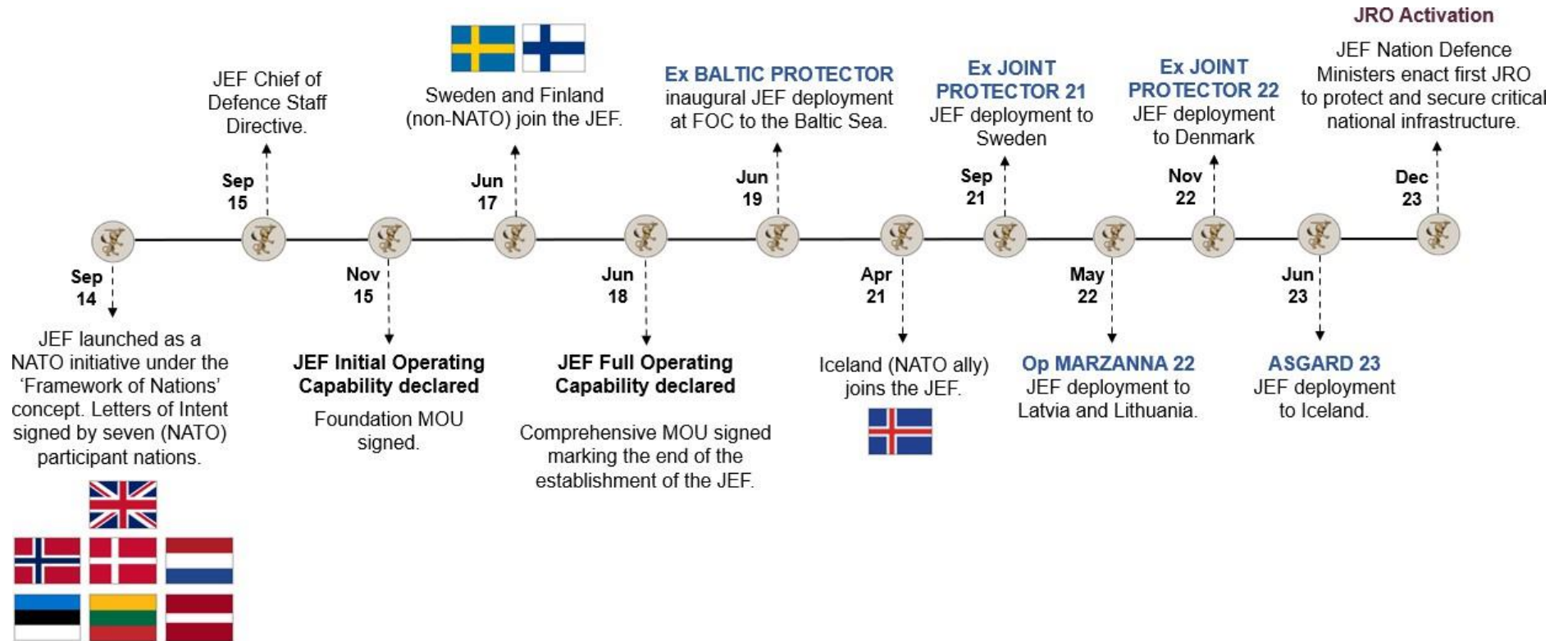
Велика протяжність кордонів, що потребує високого рівня координації безпеки.



**3508 військових
ЛИТПОЛУКРБРИГ**

Функціонування спільної литовсько-польсько-української бригади для посилення оборони.

Хронологія JEF (Joint Expeditionary Force)



Ініціатива трьох морів: Геополітичний склад та регіональне охоплення

Геополітична платформа співпраці 12 держав Європейського Союзу між Балтійським, Адріатичним та Чорним морями.

Географічний склад та учасники

12

Держав-членів.

До складу входять країни Центральної Європи, Балтії та Балканського півострова.

Естонія



Болгарія

Міжморський вектор:

Об'єднання охоплює територію від Естонії на півночі до Болгарії на півдні.



Єдність у межах ЄС:

Усі представлені держави є членами Європейського Союзу.



Регіональний розподіл

Балтійський сектор

Естонія
Латвія
Литва

Центральноевропейський блок

Польща
Чехія
Словаччина
Австрія
Угорщина

Адріатично-Чорноморський регіон

Словенія
Хорватія
Румунія
Болгарія